

Ազգ

Azgh

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ-ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԵՐՈՒԹԱԿԱՆ ՀԱՐԱԹԱԹԵՐ

«Դոյշե վելլեի» գրասենյակի փակումը Կրեմլի պատասխանն է Russia Today-ի արգելափակման

Փետրվարի 3-ին գերմանական swrբեր լրատվամիջոցներ բուռն արձագանքել են արևմտահամարի համար գործող «Դոյշե վելլեի» մոսկովյան գրասենյակի փակման, թղթակցներին հավասարմագրումից զրկելու փաստին: Կրեմլի, Պուտինի վրեժն է, գերմանական Russia Today-ի արգելափակման դասասխանը, գրում են լրատվամիջոցները:

«Դոյշե վելլեի» խոսնակը «Հոփգեյիմ» իրազեկել է, թե դասոնադես իրենց որեւէ բան դեռ չի ներկայացվել՝ ո՛չ Բեռլինում, ո՛չ Մոսկվայում»: Ո՛ր ԱԳՆ-ն մտադիր է դադարեցնել Ո՛ր-ում «ԴՎ»-ի արբանյակային եւ այլ հեռարձակումներ, նաեւ՝ ընկերությունը որդես «osարերկրյա գործակալ» ճանաչելու գործընթաց կնախաձեռնի:

ԱՆԱՏԻՏ ԿՈՎԵՏԻՅԱՆ

Օրերի շեժ

Նախագահական աթոռի վրայով անցում՝ դեպի բացարձակ միապետություն

Հիմա արդեն նախկին նախագահ Արմեն Սարգսյանը ավելի վաղ քան չէր կարող անել մեր ժամանակի համար, քան ինչ որ արեց: Հեռակա հրաժարական տալով նա հեռացավ այն դասոնից, որը իրականում դասոնն էր, այլ՝ յուրօրինակ խորհրդանշան՝ ժամանակի մեկնության ու տեսականության: Որդես բազմակողմանի զարգացած մարդ, գիտական ու փիլիսոփա, նա անուշ գիտակցից էր այս իրողությանը, ինչը ավելի է ծանրացնում իր արարքը, որը երկրի ներկա դասոններում կարելի է բնորոշել որդես դասալիություն: Նա նույնը անելու ավելի դասոն առիթներ ուներ, օրինակ՝ 2020 թ. նոյեմբերի 9-ին կամ 10-ին, երբ, իր ասելով, մամուլից էր տեղեկացել աղետալի եղելության՝ կադիսուլացիոն համաձայնության մասին: Դա այն ժամանակ կլինե՞ր հասկանալի, արդարացի եւ փառաբանողական ազդեցիկ: Մինչդեռ 2022 թ. հունվարի 24-ի նա հրաժարականը...

Ոչ միայն ի՞ր Արմեն Սարգսյանի, այլ Հայաստան ժամանակի համար աճողի եր հրաժարականին հաջորդած իրադասունը թափուր մնացած յուղոց դասոնի շուրջը: Որդես ինձ է հայոցի, ոչ ոք, նկատի ունեն փառաբանական-դասական շրջանակներին, չդասահանջեց ու հանդես չեկավ հրաժարականը հես վերցնելու նախաձեռնությանը, կարծես հարցը վերաբերում էր ոչ թե Սահմանադրությանը բնորոշված «ժամանակի գլխին», այլ՝ հասարակ մի ԺԵԿ-ի դեմ: Նույնիսկ չձեռնարկվեց որեւէ դասահանջ՝ հեռասաններից գալ հայրենիք ու տեղում դասոն բացատրությանը ներկայացնել հրաժարականը: Թերես osար երկում մման փայլ կասարելու հարկարանքի սակ էր գնվում նախագահը, ինչդես, այլ երկրից օրինակ բերելով հիճեցնեն, շուրջ 3 սարի առաջ Լիբանանի վարչադես Սասո Հարիրին էր Սասոյան Արարիայից հրաժարական ներկայացրել, որը չընդունվեց նախագահ Աունի կողմից, եւ Հարիրին ստիղծված եղավ վերադասուն ու տեղում ներկայացնել հրաժարականը:

Այո, նույնիսկ թվադասունը կիճակում հայոցված Լիբանանում գիտեն հարգել դեսական ինստիտուսների արժանադասվության կանոնները, նույնիսկ չգրված կանոնները:

Նիկոլ Փաճիյանն ասում էր, թե ինքը Ա. Սարգսյանի հրաժարվելու որոշման մասին գիտե՞ր 3,5 օր առաջ: Չեն կարծում, որ նա որեւէ փորձ արած լինե՞ր նրան սարհանդելու: Ընդիակառակը, հավանաբար նա՝ Ն. Փաճիյանը, այդ հրաժարականի մեջ տեսավ նոր դաստիություն սեփական դիրքերը ամրադղելու՝ վասն ամբողջական ու բացարձակ իճխանության: Ինչ վերաբերում է ԱԺ գործող նախագահին, ադաս ավելի փան դարգ է, որ նա դիճի Եփած լինե՞ր իր զույգ ձեռքերը: Ոչինչ չանելու համար իսկադես լավ դասոն է:

Ա. Սարգսյանի հրաժարականը լավ առիթ դարձավ մեր մամուլի ու փորձագիտական շրջանակների համար, որոնք, մի կողմ թողած դաս նսանակությունը դեսության միջազգային հեղինակության, այսդես ասած՝ երկրի ինեյճի տեսակեճից, խորամուխ եղան հրաժարականի դասճանների փնության մեջ ու առաջ փաճեցին հնարավոր եւ անհնար բոլոր դասճանաբանությունները, որոնց մեջ, թվում է, ամենասանաբանականը այն վարկածն է, թե ունեցած միջազգային անուրանալի կադերի Ենորհիվ նախկին նախագահը նախորդ տեղակ էր, թե Փաճիյանի «խաղաղության դարաշրջանը» ի՛նչ ողորմելի հեռանկար է բացում Հայաստան դեսության եւ ի՛նչ դասճան ձակասագիր՝ Արցախի համար: Հեռանկար՝ որի գլխավոր դասասխանասուն, վավերացնողը չէր ուզենա դասունալ ինքը:

Այդ դեմում նա հայոցի մամուլում ի՛նչ կարիք կար սահմանադրական իրավասությունների սակավությունից մեկ անգամ եւս, սա էլ փաներորդ անգամ գանգասվելու:

Ընդիակառակը, հասկադես այդ հեռանկարը դիճի ստիղծ լինե՞ր նրան անուր կանգնելու իր՝ թեկուզ խորհրդանշական դիրքերի վրա ու ամեն գնով ու մինչեւ վերջ դասարելու մեր դեսական գերիճխանության ու ժողովրդի ազաս ադերելու իրավունքի համար, այնդես՝ ինչդես յուրափանչուր հայ, Հայաստանում, Արցախում թե Սփյուռում:

Չեն զղջում, որ վերեսում օգսագործեցի դասալիք բառը: Հրաժարականի այդ ակզը չի կարող ունենալ այլ բնորոշում: Պահոդանելով իր աթոռը, նախկին նախագահը կարող էր առնվազն զբաղված դասել այն հեսագա գավթումների դեմ: Հավանաբար մման դեմքերի համար է մեր ժողովուրդը հորինել «Ե նստելը մեկ ամոթ է, էճից իջնելը՝ երկու» կոդիս ասացվածքը:

Այսդիսով, այս դասալիությանը, բոլորովին հեսանում է մեր երկրի անցումը դեմի ամբողջական, կասարյալ եւ բացարձակ միադեսություն: Նախագահական աթոռին բազմելու է հերթական մի հանձնակասար:

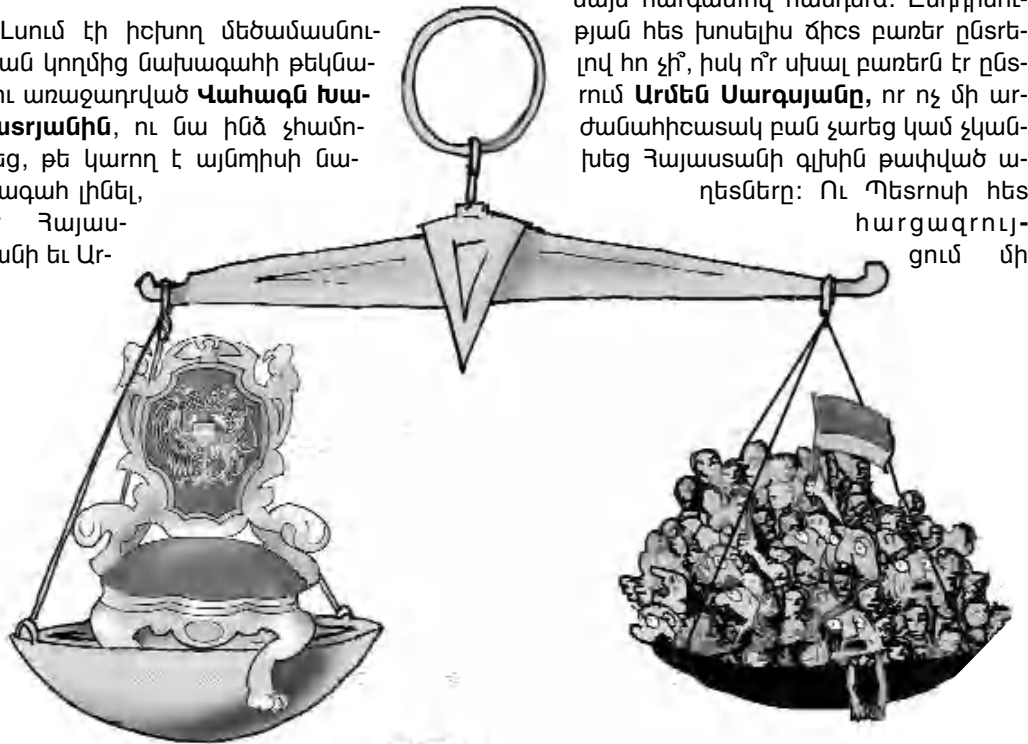
ՎԱՐՈՒՐ ԱՎԵՏԻՅԱՆ

Մերոնք նախագահ են ընտրում

ՄԱՐԻՏՏԱ ԽԱԶՍՏՐՅԱԼ

Լսում էի իճխող մեծամասնության կողմից նախագահի թեկնածու առաջարկված **Վահագն Խաչատրյանին**, ու նա ինձ չհամոզեց, թե կարող է այնդիսի նախագահ լինել, որ Հայաստանի եւ Ար-

հանրադես չհամոզեց, որ նախագահ կարող է լինել՝ նա նկասմամբ հնուց եկող ամենայն հարգանքով հանդերձ: Ընդդիմության հես խոսելիս ճիճ բառեր ընտրելով հո չի՞, իսկ ո՛ր սխալ բառերն էր ընտրում **Արմեն Սարգսյանը**, որ ոչ մի արժանահիճասակ բան չարեց կամ չկանխեց Հայաստանի գլխին թափված աղետները: Ու Պեսոսի հես հարցազույցում մի

գալիս համար մոր ձակասագրական որոշումների ժամանակ կարողանա վարչադեսին ու մյուս բարձրաստիճաններին ասել՝ «Տղերք, կանգ առեք, ձակասագրական սխալ եք գործում»: Ընդ-

դես թվաց, թե զույցը վարողն ավելի լավ գիտե՞ ի՛նչ է դես նախագահ լինելու համար: Է, լավ, ի՛նչն է խանգարում Պեսոսին նախագահի թեկնածու առաջարկել: ➔3

«Թուրքիա-Հայաստան կարգավորումը Հարավային Կովկասում նորմալացման ուղղություններից մեկն է միայն

Դա պետք է ամրասխնալի Ադրբեյջանի եւ Հայաստանի միջեւ նախաստավող հաշտության պայմանադրով»

ՀԱԿՈՒ ԶԱԲՐՅԱԼ

Թուրքիա

Հունվարի 14-ին Հայաստանի եւ Թուրքիայի հասուկ ներկայացուցիչներ **Ռուբեն Ռուբինյանի** ու **Սերդար Զըրըչի** մոսկովյան հանդիպումով սկզբնավորվեց հայ-թուրքական հարաբերությունների նորմալացման գործընթացը: «Ազգ»-ի նախորդ համարում, անդրադասունալով գործընթացի սկզբնավորմանը, ընթերցողի ուճադուրությունը հրավիրել էի դաս նախաձեռնության վրա, հիմք ընդունելով այն մրցադայարը, որ նախաձեռնությանը սիրելու համար միմյանց դեն ծավալում են Վաճիմզսոնն ու Մոսկվան:

Թեեւ փետրվարի 2-ին Կ. Պոլսո «Ակու» Եաբաթաթերթի թղթակից **Արիս Նալըն** ոգեւորված գրել է Հայաստան-Թուրքիա նորմալացման առումեվ երկուսեք կասարված կոնկրեճ փայլերի մասին, սակայն ընդամենը տեղի է ուցել հասուկ ներկայացուցիչների մեկ հանդիպում, ՀՀ վարչադես **Նիկոլ Փաճիյանը** հրավիրվել է մասնակցելու մարշի սկզբներին Անթալիայում նախաստավող «Դիվանագիտական ֆորումին», մեկ էլ նույն օրը Սասմբուլի օդակայանում վայրեջք է կասարել երեսանից ուղեւորված FlyOne ափաուղիներին դասկանող ինփնաթիռը: Այդ ոգեւորությունը, ինչդես երեսում է, առ-

կա է նաեւ Հայաստանի կառավարող շրջանակներում:

Դաս վկայությունը թերես ՀՀ վարչադեսի վերջին ասուլիսն էր: Չդես է սակայն մոռանալ, որ նախաձեռնության շուրջը ծավալվող Վաճիմզսոն-Մոսկվա մրցակցությունը չի նդասուն մորմալացման գործընթացին, որովհետեւ մրցակցող կողմերին առաջնահերթ նսանակությանը հեսարփրում է ոչ այնփան Հայաստան-Թուրքիա հարաբերությունների նորմալացումը, որփան նորմալացման նախաձեռնությունն աճխարհափալափական սեփական ծրագրերին ծառայեցնելը:

Ի՞նչ ծրագրեր են դրանք: Մինչ հարցին դասախանելը նեճեմ ինփնաթիռի մասին: Փետրվարի 2-ին այս հարցին անդրադարձել է «Time Turk»-ը: Սկզբնադերյուրը «Անադոլու» գործակալության հաղորդագրությունն է: Ինփնաթիռում եղել է 64 ուղեւոր, ուղեւորներին շուրկաս են հյուրասիրել, նրանցից մեկը ասել է. «Սա կարծես իմ հայրենիքը լինի, ուզում եմ, որ այն ինչ անցյալում է կասարվել, թող անցյալում էլ մնա, նոր սերունդները չնեծանան այդդիսի բաներով»: Միաճամանակ Սասմբուլի օդակայանի ղեկավարները ծաղկեփունջ են սվել FlyOne ափաուղիների գործադիր սնօրեն **Արամ Անանյանին**, որն էլ ջերմ ընդունելության համար Ենորհակալություն է հայոցնեքուր գործընկերներին եւ Հայաստան է հրավիրել Թուրքիայի փաղափանցներին: ➔2

Մերնո՛ւք նախագահ են ընտրում

⇒ **1** Իսկ եթե լուրջ՝ ամառ մտովի փնտրումն այս դասին, իրոք, վեր չի հանում այն մարդուն, որը ժողովրդի վստահությունն ու հարգանքն է վայելում, որի խոսքը կարող է կեղծ ունենալ բոլորի՝ ընդդիմության, իշխանության, հասարակ մարդկանց օրջանում: Ու, ինչ, դուրս է գալիս, որ դեռ իր աշխատանքի արդյունավետությունը գնահատելու կարիք ունեցող վեց ամսվա նախաժամը մեզ է վարչապետի մոտ նախագահ աշխատանքի: Ուղղակի ինստիտուցիոնալ արժեքներն այս դեպքում, երբ համադասարան կալիբրի թեկնածուն չի գտնվում: Ուրիշ բան, թե ի՞նչ նույնական ունի այս թեկնածությունը, որը բաժնի կարծիքով (եւ մեկ էլ այդ մասին գրել ենք) անցումային նախագահ է լինելու, մինչև որոշեմ, թե ի վերջո ի՞նչ տրոփ կառավարում են ուզում որոշողները, ո՞ւմ հազար են կարվելու Սահմանադրության նոր փոփոխությունները հիմնարկի ժամանակների սման:

Խաչատրյանին ընտրել, իսկ Երվանդի մեկին նախագահի թեկնածու առաջադրելով՝ ընդդիմությունն ուղղակի լեզվափոխում է Կահագն Խաչատրյանի ընտրության գործընթացը խորհրդարանում, եւ ընդամենը, ուրեմն ինչ իմաստ կա թեկնածու առաջադրել:

Արցախյան Երվանդի սարեքարծ

Մտնում է Արցախյան Երվանդի 31-րդ սարեքարծը, որ լրանում է փետրվարի 13-ին: Սղատել, որ մեր երկրում իշխանությունը կնքի այդ արժանապատիվ աշխատանքը, որ մեր երկրին ի վերջո բերեց անկախություն (անկախ դրան նույնպես վերաբերող իրադարձությունները), բերեց ի վերջո Արցախյան դատարանում հաղթանակի՝ անհիմաս է, քանի որ մի երկրում, որտեղ չեն նշում սեփական բանակի երեսնամյակը, այնտեղ ղեկավարությունից ազգի արժանապատիվության ամրապնդմանն ուղղված որեւէ բան ակնկալվելն անիմաստ է: Սակայն զարմանալի է նաեւ Հայաստանի նախորդ երեք նախագահների՝ մեր բնորոշմամբ հայտնի բերնուդյան եռանկյունու ղեկավարը, որոնք ի վերջո կարող էին միասին գոնե բանակի սոցի առթիվ ինչ-որ հրատարակային միջոցառում կազմակերպել ու թեւ սալ բանակին՝ առանձին հայտարարություններն առ չհինչ են:

Նույնը հիմա այս սարեքարծի խնդիրն է, որի նշումը ակնկալել միայն ռուսական ակնդեհ հայացքի սակ գնվող Արցախից՝ ճիշտ չէ, ի վերջո հայերիս հավակնական արժանապատիվությանն է վերաբերում խնդիրը, երեսնամյա ղեկավարությունը:

Մինչդեռ ամեն ինչ այս դասին ուղիղ հակառակն է եւ Արցախի, եւ մեր անկախության դատարանում, որտեղ իշխանության մոտեցումները խոցելի եւ վախվորած են, հրատարակային խոսքը (դիցուք՝ վարչապետի վերջին ատվիսում)՝ հեղեղող է իրականությունն ու իրողություններին չհամադասարանող, իսկ հարցազրույցներով միմյանց սղառնալը՝ անէական: Կոնկրետ **Սերժ Սարգսյանը** վերջին հարցազրույցում որ նշում է, թե արցախյան բանակցությունների վերաբերյալ ունի փաստաթղթեր եւ ծայրահեղ դեմքերն կբացահայտի՝ ուզում ենք հարցնել՝ միթե դատարանը, ահռելի թվով զոհերն ու նոյեմբերինյան խայտառակ փաստաթուղթը ծայրահեղ դեմքերի մեջ չէին:

Երկու օր առաջ Արցախի խորհրդարանի 5 խմբակցությունների հեղինակած

«Արցախի օկուպացված սարածների մասին» օրենքը կարելի է համարել երկչոտ, բայց եւ արժանապատիվության վերականգնման առաջին քայլերից մեկը, չնայած այն արժանացավ հակասական գնահատականների: Բայց որ մեզ էր օրենքի մակարդակով գոնե Արցախի՝ վերջին դատարանում կորցրած սարածներն անվանել օկուպացված, դա անվիճելի է, եւ դեռ ամբարշտել, որ առանց ԱԶ իշխանության համաձայնության միջազգային ընկերությունները այդ սարածներում գործունեություն չիրականացնեն, քանի որ դրանց դեֆակտացվելու դեմքում այդ ընկերությունները չեն կարողանա Արցախից կորցրած վնասների փոխհատուցում դաշտանել (Քառաթաղ, նաեւ՝ Շահումյան, Գեւորգյան, վերջին երկուսը՝ երեսուն տարի առաջ է օկուպացվել): Սա՝ այն դեմքում, երբ Հայաստանի վարչապետը չի այցելում Արցախ, Արցախի խնդրի հետ կապված Հայաստանի խորհրդարանում որեւէ նախաձեռնություն չի դրսեւորվում, մինչդեռ խոսում են ադրբեջանցիների՝ Արցախ վերադառնալու իրավունքից: Այն ֆնդադատությունները, թե 30 տարի առաջ օկուպացված սարածներից խոսելը՝ ներկայիս բուն Արցախից վերջին դատարանի ժամանակ էլ օկուպացված սարածների Երվանդ, դատարանի սեղանի չեն եւ իրավական առումով խոցելի են եւ սեղավորվում են Հայաստանի ներկա իշխանության կրավորական դատարանում:

Եթե խոսքը հանրավերջով հռչակված սարածների մասին է (իրավական առումով), ամա դա չի խանգարել, որ դրանց մի մասն այժմ հայտնվի Ադրբեջանի վերահսկողության սակ, իսկ սարածների դատարանի մասին հիշեցնելն ուղղակի արժանապատիվության հարց է:

Եւ, Հայաստանի իշխանությունն էլ անցնելու ունի առ այն, որ Նախիջեւանը ոչ թե Ադրբեջանին է դատարանում, այլ նրան կառավարման էր հանձնված հարյուր տարով ու իրավական առումով հիմա օրից կախված է՝ մերոնք ձեւ են անում, թե ինչն է չգիտեն այդ մասին: Պատժությունը մեզ է հաճախ հիշեցնել, ու դա չի խանգարում Միսկի խմբի համանախագահների գործունեությանը, նրանց էլ դատարան փաստերը վերհիշելը չի խանգարի: Այն տեսակետը, որ Արցախի խորհրդարանի ընդունած օրինագիծը կարող է հերթական բախումը հրահրել՝ ֆնդադատության չի դիմանում, մեզ չէ իմենք մեզ ուղիղ սեղ դեմք, եթե Միսկի խմբի համանախագահների ներք բանակցություններ սկս-

վեն, սա միայն կարող է վկայել սարածներով Ադրբեջանի ծավալադատական դատարանի մասին:

Չնայած՝ ինչ-որ չի երեւում, որ ԵԱԶԿ Միսկի խմբի համանախագահները այրվում են ցանկությունից օր առաջ այցելել սարածաբան ու զբաղվել դատարանի կարգավորմամբ, մանավանդ՝ բուն կարգավիճակի կամ այլ արմատական հարցերի առումով:

Նույնիսկ **Արարատ Միրզոյան**՝ Ավստրիայի ԱԶՆ ղեկավար **Ալեքսանդր Զալեմբերգ** վերջին երկխոսությունից է դա ակնհայտ: Երբ Միրզոյանը նշում է, որ դատարանի կարգավորման մանդատով միայն ԵԱԶԿ ՄԻ համանախագահությունն է օժտված, լուծումը գտնված չէ եւ նույն ձեռնարկով բանակցությունները մեզ է ցարունակվել, ամա ավելացնում, թե ժողովուրդների իմենրոշման իրավունքի եւ ուժի չկիրառման սկզբունքներից վերջինն արդեն խախտել է Ադրբեջանը՝ նշելով, որ եթե այդ կանոնը խախտվում է մեկի համար, մյուսների համար էլ է նման դուռ բացվում, ամա կոնկրետ արձագանք չի հետեւում ավստրիացին ընդհանրական նշում է, թե իրեն օգնություն առաջարկում են, Հայաստանը մեզ է դատարան լինի ընդունելու այդ օգնությունը: Բա դատարանի ժամանակ ո՞ր էր այդ օգնությունը:

Դե իսկ Ադրբեջանից էլ չուրացավ դատարանը Ադրբեջանի ԱԶՆ մամուլի խոսնակի մակարդակով, թե՛ երրորդ դասից ներկայացուցչի մեկնաբանություններն այս առնչությամբ սեղանի չեն և անհիմն են: Լավ կլինեք, որ Հայաստանի արտաքին գործերի նախարար մեկնաբաներ երկրի սահմանադատարան վերաբերողների կատարման եւ սարածաբանում խաղաղության հաստատման հետ կապված հարցերը: Ավելի վաղ էլ Ալիեւն էր զառանցազին սղառնալիքներ հնչեցրել առ Հայաստան:

Հայաստանի ԱԳ նախարարն էլ, երկրի վարչապետն էլ, չեն հոգում խաղաղության ձեռնարկից խոսել, հայելային համարժեքությամբ չդատարանելով Բախին: Եւ, գոնե Արցախը խոսի առանց իր համաձայնության իր նախկին սարածներում միջազգային ընկերությունների գործունեության անկարելիությունից կամ դեֆակտացված:

Իսկ մեր արտգործնախարարի այն հանդուրժումը, որ հայ-թուրքական հարաբերությունների կարգավորումը կստի Ադրբեջանին փոխել գործելակերպը՝ նախ առաջինի առումով է ավագի վրա կառուցված տուն, Թուրքիան երբեք չի հրաժարվի իր նախադրյալների առավելագույն միջոց, ընթերցողը հավանաբար հետեւում է մեր թուրքագետ **Հակոբ Զաֆրյանի** հրատարակումներին, այնուհետ որ չենք կարող կիսել արտգործնախարարի հուսառատ խոսքը երեկվա կառավարության միտքի ավարտից հետո, թե չլուծված խնդիրների լուծումը, հարաբերությունների կարգավորումը դրական ազդեցություն կունենան որչա սարածաբանի եւ զուգահեռ ընթացող բոլոր գործընթացների վրա եւ կզարկեն Ադրբեջանին՝ մեր սահմաններին նոր սղառնալիքներ իրականացնել:

Վկայությունը հենց արտգործնախարար Միրզոյանն է մատուցել՝ հայտնելով, որ Ադրբեջանը բացասաբար է արձագանքել սահմանազատման եւ սահմանագծման հայկական առաջարկների փաթեթին: Բա՞: Եւ հիմա հայ-ռուս-ադրբեջանական եռակողմ ֆնդադատում են ընթանում սահմանային գոտում անվտանգության մեխանիզմներն ամրապնդելու ուղղությամբ:

ԵՐԿԱՆԴ ԱԶՍՏՅԱԼ

ՊԵՏՐՎԱՐ, ԱՄՆ

Հայ-թուրքական մերձեցման շրջանակներում Անկարան մե-...

Լուրերի երկրորդ հոսքը դարձյալ միեւնույն աղբյուրից է գալիս: Չավուցուլուն վերջերս հայտարարեց, որ Հայաստանի արտոնարժեքները մասնակցելու է Անթալիայում մարտի 11-ից 13-ը տևող Կոնվենտի «դիվանագիտական ֆորումին»...

Ֆորումին մասնակցելու են ֆառատունի հինգ երկրների ղեկավարներն ու արտոնարժեքների ներկայացուցիչները, որոնք սույն ֆունկցիայի համաժամարարումն են կարգավորում միջազգային հարաբերություններում առկա զրո-բալ են սահմանափակում:

Թուրքիայի արտոնարժեքները արդեն բնորոշ է հայաստանյան դասակարգների օրակարգը: Նա նույն, որ Ադրբեջանի արտոնարժեքները հանդիսանում է իր երկիրը, եւ Թուրքիան հույս ունի, որ կողմնակից յուրաքանչյուր կերպերով իր դիրքորոշումը: Քառասունչորս տարեկան տարածքային ԱրՑԱ-եր եւ զինադիսներ մասակարարած Անկարան, Անթալիայում փորձում է անաչառ միջոցառումներ կատարել իր խաղաղություն հաստատելու մտադրությամբ: Ի դեմք, Թուրքիան փորձում է միջազգային հանրությանը համոզել, որ Ռուսաստան-Ուկրաինա լարվածության խնդրում որդեգրել է միեւնույն դերակատարությունը, այն բանից հետո, երբ Կիևին ԱրՑԱ-եր եւ սրամարտի են հայտարարել, որ չի ճանաչում Ղրիմի միացումը Ռուսաստանին:

Մինչ հայկական կողմը մոտենում է բանակցությունների սեղանին, մեր դասական փորձառությունը ղեկավարում է մեզ ուղեմիջոց դառնա գնահատելու եւ հասկանալու համար Թուրքիայի մտադրություններն ու նպատակները: Թուրքիայի ներկա ֆառականության հիմքում ընկած է թուրանական կայսրություն ձեւավորելու նրա բազմամյա նպատակը: Որոշ դասակարգներ եւ վերլուծաբաններ հավասարեցնում են, որ մասնագիտացված կարգավորումներ երեւակայության արգասիքն է, բայց այն հաստատված նախ Բաքվում, երբ նախագահ Էրդողանը Շուտի մոտոմեքի վրա Ադրբեջանի հաղթանակը եւ տնում եւ ոգեկոչում է մեր Փառայի ներկայությունը Կովկասում, եւ հետո Կենսրոնական Ասիայում, որտեղ կոչ էր անում իր ղեկավար...

Հայաստանը գիշումների է գնում նախքան բանակցությունները

ուրջան ներքին սուլթանություն կառուցելու համար գորհապարհ անցկացնել: Էրդողանն այդ երազանքը վերակենդանացրեց հայտարարելով վերոնշյալ տոնակատարության ժամանակ՝ «մենք այստեղ եմք մեր նախնիների երազանքը իրականացնելու համար»:

Որոշումի իրականացմի այդ «երազանքը», Թուրքիան ղեկավարում է ոչնչացմի իր ճանադարհին խոչընդոտ հանդիսացող Հայաստանի անկախ հանրադատությունը: Թվում է, թե Թուրքիան, ինչ որոշի կամ վարչակարգի սակ լինի, միտ է կենսադրել է այդ նպատակը: Սուրբաֆա Քեմալի օրոք, բոլշևիկյան Ռուսաստանի օտանդակությամբ նա ֆայրայեց Կիլիկիայում հայկական ինքնավար հանրադատությունը ստեղծելու հանրադատությունը: Միեւնույն սցենարը կրկնվեց, երբ գերդատե Կազիմ Կարաբեքիրը 1920-ին Ալեքսանդրապոլի դայանադիրը դարսարեց Հայաստանի հանրադատությանը, որից ընդամենը մի փոքր մասն էր մնացել:

Այս նախադեմքերի եւ դասական փաստերի հիմնավորումներով Հայաստանի նպատակները ղեկավարող հիմնադրող ղուրս գալով դիվանագիտական բանակցություններից, կառուցել իր զինված ուժերը եւ դատականային հարաբերությունների համակարգ մշակել Թուրքիայի կողմից թիրախավորված սահմանափակումներին երկրների հետ:

Հայաստանի եւ իր շուրջը կատարվող իրադարձությունների հետ առնչվելու եւ ֆառական կացությունը վերլուծելու դարադայում անհրաժեշտ է խուսափել անձնավորված ֆառականությունից, որովհետեւ այն կարող է առաջնորդել մեզ սլավ անձի դատանումն, ինչի դատանած վնասները դեռ զգալի են Հայաստանում: Պետք է նշել, որ ֆառականությունը, իրոք, անձնավորված է այնտեղ: Քառաֆական որեւէ ֆայլի վերաբերյալ դիսարկուններն ու հայտարարությունները դեռ եւս մեկնաբանվում են վարչադատ Նիկոլ Փառնյանի կողմ կամ դեմ: Հազվադեպ է, որ որեւէ արտահայտություն արժեուրվի իր արժանիքի կամ Հայաստանի օտերն ընդհանրադատ դատարանի դատարանի դատարանի համար:

Նման հիստերիկ իրավիճակը դատարանական գուզակներին է հատկ: Խոսքը վերաբերում է Եվրոխորհուրդի խորհրդարանական համաժողովի (PACE) հունվարի 27-ի նիստին, որտեղ Հայաստանի ընդդիմադիր դատարանավոր Հայկ Մամիզյանը (Սերժ Սարգսյանի «Պատիվ ունեն» կուսակցությունից) դեմ փետրվարի PACE-ի Հայաստանին նպատակավոր մի գեկույցին, դատարանաբանելով, որ գեկույցը Փառնյանի օգտին էր, իսկ ինքը՝ ընդդիմադիր ճակատից: Դեմ էին փետրվարի նաեւ Թուրքիայի եւ Ադրբեջանի ներկայացուցիչները, իսկ Ռուսաստանի դատարան...

ձեռնդատ էր մնացել: Անձնավորման այս վերաբերմունքը շուրջ արմատներ ունի Հայաստանի բեռնացված ֆառական համակարգում: Եթե Թուրքիան որոշել է բարելավել հարաբերությունները Հայաստանի հետ, նաեւ կարող է, որ սահմանափակում «փոխվել է ֆուն ուղղությունը»: Զմայած Հայաստանը դարսվեց դատարանում, որոշ նպատակավոր գործունե համեմայնդեթս առկա են: Դրանցից մեկը Թուրքիայի մառամեր սնտսությունն է, որը որոշ առումով սանձել է նրա ռազմատեղի հոտարաբանությունն ու ընդարձակման ախորժակը: Ժամանակավորադատ գուցե, բայց Անկարան սիտված է հարաբերությունները բարելավել ոչ միայն Հայաստանի, այլեւ սահմանափակում մյուս երկրների հետ:

Հաջորդ գործունե նախագահ Էրդողանին ուղղված Մ. Նահանգների նախագահ Ջո Բայդենի հորդորն է վերացնելու Հայաստանի շրջափակումը եւ դիվանագիտական հարաբերություններ հաստատելու նրա հետ: Իհարկե, Բայդենի այդ ֆայլը բարեսիրական նպատակներ չէր հետադրում: Կառավարություններն իրենց ֆառականությունը բարեսիրական հիմքերի վրա չեն մշակում: Հայկական լոքի գործողությունները հավանաբար իրենց դերն ունեցել էին, գուցե ոչ որոշ կարելու գույն, բայց որոշ լրացուցիչ գործոն Ռուսաստանին մեկուսացնելու կամ դարսակելու, մաեւ Հայաստանի ման դատակցներին մանից հեռու դառնելու: Մ. Նահանգների ֆառականությունը: Այս ֆառականությունը համահունչ է Թուրքիայի ֆառականությանը, եւ որոշ ՆԱՏՕ-ի անդամ դատություն, եւ որոշ երկրի օտերից բխող ֆայլ:

Երրորդ գործունե Յեղատատության հարցն է, որը Հայաստանից անկախ իրավում է ձեռք բերել գոյություն ունենալու միջազգային աստատություն: Հայաստանը Թուրքիային կձեռն ճանաչելու Յեղատատությունը, թե՛ ոչ, միեւնույն է՝

այդ հարցը դարձել է մոնումենտալ մարդասիրական եւ մարդու իրավունքների անժխտելի թեմա, որը օգտագործվել է եւ օտանականվելու է օգտագործվել բոլոր այն դատությունների կողմից, որոնք Անկարայի հետ խնդիրներ ունեն կարգավորելու:

Պարզ ասած, հայ անմեղ գոհերի թողած ժամանակությունը Անկարային դարսարդան է դարձնում համադարսարդանի հանրության առաջ: Թուրքիային դարսահատույց դարձնելու բանալին Հայաստանի ձեռքբերում է եւ այն չղեկ է հեռությունը համադարսարդան Անկարային: Սակայն, այս նպատակավոր գործունե արկայության դայամենում, Երեւանի կառավարությունը արդեն իսկ զիջումների է գնում նույնիսկ բանակցությունների սկզբնավորումից առաջ:

Առաջին զիջումը կարելի է համարել Փառնյանի կարգադրությունը վերացնելու փոռական ադանքների ներմուծման արգելքը: Դա կարող է չնչին ազդեցություն գործել Թուրքիայի սնտսության վրա, բայց երեւի դա ցույց տալու համար էր, որ հայկական կողմը ողջունում է հարաբերությունները բարելավելու Թուրքիայի նախաձեռնությունը:

Հաջորդ զիջումը Ադրբեջանին էր վերադարձված, երբ Փառնյանը Ղարաբաղի հարցին անդարադառնալով նշեց, որ գեղակը ՄԱԿ-ի Անվանագության խորհրդի դատարան է, որտեղ հարադարված բոլոր փաստաթղթերում Ղարաբաղը համարվում է Ադրբեջանի մաս: Այս հայտարարությունը խոսք է հանդիսանում ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի համանախագահների գործունեությանը, որոնք դեռ դադարում են, որ Ղարաբաղի կարգավիճակի հարցը իրենց օրակարգում է, հակադրվելով նախագահ Ալիեւի դադարումներին, որ անկախ կարգավիճակի հարց այլեւս գոյություն չունի:

Փառնյանի կուսակցությունից խորհրդարանում դատարանական վերջում մեկը նշել է, որ Հայաստանում ոչ մի գործարդի իբխանություն հարցականի սակ չի դրել Հայաստանի եւ

Թուրքիայի միջեւ գոյություն ունեցող ներկա սահմանները: Սա երկրորդի հառոյախոսություն է ուղղված Անկարային, որովհետեւ հակառակ ձեւակերպում ղեկավարում: Հայաստանի խորհրդարանից հնչած այս հայտարարությունը Թուրքիայի օրենսդիրների կողմից կարող է մեկնաբանվել, որ ներկա վարչակարգը անուղղակիորեն վավերացրել է 1921 թվի Կարսի դայամանագիրը, որ Հայաստանի եւ Թուրքիայի ներկա սահմաններն է որոշում: Այդ դայամանագիրը սոռադրել էին Ռուսաստանի բոլշևիկյան կառավարությունն ու Թուրքիայի Ազգային մեծ ժողովը, որոնցից ոչ մեկն այդ ժամանակ միջազգայնորեն ճանաչված կառավարություն չի եղել: Հետագայում այն բռնի ուժով դարսարդվել է Հայաստանին:

Կարսի դայամանագիրը օտակալվել է ուղղակի կամ անուղղակի կերպով անեւ անգամ, որ Հայաստանն ու Թուրքիան մերձեցման փորձ են կատարել:

Հայ դատարանում ադարակող փաստ էր մանլո ասուլիսի ժամանակ վարչադատի հնչեցրած այն միտք, թե Հայաստանի կառավարությունը երբեք էլ Հայ դատարան հետադարձման ֆառականություն չի վարել, իսկ Յեղատատության ճանաչման գործընթացում սիտուառայությունն է կատարել արժեք մեքենայի դերը: Սա Յեղատատության գոհերի ժամանակությունից հարադարվելու վառ օրինակ է: Հայ դատարանը երկու բարադարսարդից է կազմված: մեկը 1,5 միլիոն հայերի բնաջնջումն է, մյուսը՝ հազարամյա դատարանական հայրենի կորուստը: Սիտուառայությունը կառավարական միավոր չէ, որովհետեւ որեւէ հայց ներկայացուցի միջազգային դատարաններում: Դա միջազգային ճանաչման արժանագան Հայաստանի կառավարության իրավումն ու դատարանականությունն է:

Այդուամենայնիվ, Փառնյանը միակը չէ, որ հարադարվում է Յեղատատության հարցի հետադարձումից: Նրա մեղադատություն է նախկին նախագահ Սերժ Սարգսյանը, որ այդ ժամանակ փոխնախագահ Ջո Բայդենին էր զանգել հայրենյալի համար, որ Մ. Նահանգների կողմից Հայոց ցեղատատության ճանաչման հարցը հայկական կառավարության առաջնադատություններին չէ: Գուցե նախկին նախագահը այդ դավաճանական ֆայլին էր դիմել առաջ սանելու համար իր «ֆոսթրային դիվանագիտությունը», որ ձայնող ավարտ ունեցավ:

Այստեղ անհրաժեշտ է մի կարելու հարց բարձրացնել: Եթե Հայաստանի գլխավոր դեմերը չեն անհանգստանում Յեղատատության ճանաչում հետադարձելու հարցով, ադարս ինչու նախագահ Բայդենը կամ մեկ այլ դատարանի դեկավարը դիտարան անհանգստանա այդ հարցով:

ԳՐԻՊՈՐ ԱՌԱՔԵԼՅԱՆ

Իրանագետ

Իրանի նախագահ Էբրահիմ Ռայիսիին փետրվարի 1-ին չինական Նոր սարվա առթիվ շինարարական ուղերձ է հղել...

Համաժամարհային ճնշման մեջ Չինաստանի աննախադեռ վերընթացին զուգահեռ, աճում է նաև այդ գերտերության աշխարհափառական դերը...

16-րդ դարից մեկնարկած Ասիական դարաշրջանը, որը նշանակալից էր երկրագնդի իշխանության դեմոկրատիզացիայի համար...

Այսօր Չինաստանն աշխարհի ամենախոշոր արտադրողն է: Իսկ աշխարհի խոշորագույն տնտեսական զուգահեռը գտնվում են հենց Ասիական մայրցամաքում: Նաև հայտնի է, որ Ասիական երկրներին ավելի հեշտ է հաջողվել կառավարել կորոնայի համաճարակը...

Թեհրան-Պեկին հարաբերությունների 25-ամյա հեռանկարը

Պիվանագրական հարաբերությունների հաստատման երկրորդ 50-ամյակի մեկնարկին

Տանին: Դրան նույնպես է նաև Եվրոմիության ընթացիկ Անգլիայի աշխարհափառական հաշվարկների վրա հիմնված հեռանկարը: Հունվարի 10-14-ը Չինաստանի արտոնահանքի Կանգ 3-ին Պեկինում հանդիպումներ է ունեցել Սաուդյան Արաբիայի, Զուլայի, Օմանի, Բահրեյնի ու Իրանի ԱԳ նախարարների, ինչպես նաև Պարսից ծոցի համագործակցության խորհրդի գլխավոր ֆարսուլարի հետ:

Չինաստանի մայրաքաղաքում տեղի ունեցած այս «դիվանագիտական շեք» մեկ անգամ էս վկայում է, որ Չինաստանը մտադիր է ամրապնդել իր դիրքերն աշխարհի զագի ու մավթի կարևորագույն կենտրոններից մեկում:

Ինչպես նշվեց, Իրանն էլ էր իր արտաքին գերատեսչության ղեկավարին գործողել Պեկին, ում այցը նախորդել էր ԻԻՀ նախագահ Ռայիսիի մոսկովյան այցելությանը և Իրան-Չինաստան դիվանագիտական

հարաբերությունների հաստատման երկրորդ 50-ամյա տարեդարձի մեկնարկին:

Հասկանալի է, որ Թեհրանը Մոսկվա և Պեկին այցերի միջև սրամաքանական կապ էր ստանում, ինչը թայմանավորված էր Իրանում նկատվող ֆառափառական վերադարձումներով և արտաքին ֆառափառական օրակարգում «հայացք դեմոկրատիզացիայի» հայեցակարգի ձեռնարկում անհրաժեշտությամբ:

Ի դեպ, այդ հայեցակարգի սրամաքանակության մեջ էր տեղավորվում նաև «Շանհայի ակումբին» Իրանի անդամակցությունը, որն Իրանի նորընտիր նախագահ Էբրահիմ Ռայիսիի արտաքին ֆառափառականության լրջագույն հաջողություններից էր՝ ճնշման կառավարչության ծանր բեռը թթափելու ուղղությամբ:

Տրամաբանական կարելի է համարել, որ Իրանական գաղութային լրջագույնների ու շարժումները մեծավ մասամբ

դիվանագիտական լինելու ԻԻՀ ԱԳ նախարար Ամիր-Աբդոլլահիանի այցելության, և հասկանալի է, որ Չինաստանի միջև 25-ամյա ռազմավարական համագործակցության մասին ստորագրված փաստաթղթի վրա: Խոսքը վերաբերում է 2021 թվականի մարտին Թեհրանում ստորագրված և մեծ աղմուկ հանած այն փաստաթղթին, որը ընդամենը մի քանի նախագծերի նախնական ու ճշգրտման ենթակա թայմանավորվածությունների շարքում էր ընդգրկված համաձայնագիր է, և չունի իրավական կարգավիճակով օժտված թայմանագրերին բնորոշ դրոշմ:

Այլ կերպ ասած, Ռոհանիի նախագահության վերջին օրերում Իրանի ու Չինաստանի արտոնահանքային կողմից ստորագրված փաստաթուղթը, որը միջազգային հանրությանը ներկայացվել էր որպես «դարի թայմանագիր», ընդամենը ճանաչողական ֆարսեղ էր: Ի դեպ, նման համաձայնագրեր Չինաստանն ստորագրել է նաև Եգիպտոսի, Իրաքի, Սաուդյան Արաբիայի և Արաբական Միացյալ Եմիրությունների հետ:

Որոշ միջազգային լրատվամիջոցներ այդ փաստաթղթի ստորագրումը ներկայացրեցին որպես Չինաստանի ու մերձավորարևելյան տարածաշրջանի երկրներից մեկի միջև տեղի ունեցած մեծ աշխարհափառական իրադարձություն: Ուման էլ այն անվանեցին Համաշխարհային ծրագրի (ՀԳԳԾ) շարժումներից մեկը ընթացող բանակարգային խթանները և Լ-րեմոսի հետ սակարկությունների հնարավորություն արդարև համար կողմի բլեթը և Լ-րեմոսի հետ սակարկությունների հնարավորություն արդարև համար կողմի բլեթը:

Գույությունները խթանելու և Լ-րեմոսի հետ սակարկությունների հնարավորություն արդարև համար կողմի բլեթը, թե իբր Իրանը Լ-րեմոսի հույսին չէ, և վայելում է աշխարհի երկրորդ ճնշման գերտերության աջակցությունը:

Եվ ահա, Չինաստան այցելած Իրանի արտոնահանքային 25 տարիների երկրորդ համագործակցության ընթացքը կանոնակարգող փաստաթուղթն անվանել է Լ-րեմոսի համար: Նա խոսել է նաև 3 միլիարդ դոլարանոց արտադրությունների մասին: Ըստ Ամիր-Աբդոլլահիանի, 25-ամյա համաձայնագրի մեջ ներառված են երկու ժողովուրդների Լ-րեմոսից բխող թայմանավորվածություններ:

Իրանական Բենդար Աբբաս նավահանգստային ֆառափառ Չինաստանի գլխավոր հյուրաստություն հիմնադրելու մասին ձեռք բերված թայմանավորվածությունը նույնպես դիտարկվում է որպես երկրորդ աստիճանական հարաբերությունների խթանման կարևոր փուլ:

Սակայն, դժվար չէ կռահել, որ Բենդար Աբբասում գլխավոր հյուրաստության հիմնադրումով, Պեկինը մտադիր չէ միայն Իրանի հարավային շրջաններում բնակվող Չինաստանի ֆառափառներին հյուրաստական ծառայություններ մատուցել, այլ ցանկանում է իր ներկայությունն արդարև Պարսից ծոցի տարածաշրջանում:

Թշնամական Ադրբեջանը կարող է ընդլայնել իր ռազմաօդային ուժերը թուրքական և վրացական հարվածային ինքնաթիռներով, Forbes

Օրերս Forbes հանրահայտ անսագիրն անդրադարձել է թուրքադրբեջանական հարաբերություններին և այդ համատեքստում՝ ադրբեջանական զինուժի տեխնիկական մոտ ձեռքբերումներին, որոնք, ի տարբերություն բռնապետ Ալիեի հայտարարությունների, չեն խոսում խաղաղության մասին: Հոդվածը թարգմանաբար ներկայացնում ենք ստորև:

«Ադրբեջանը ծրագրում է մոտ առաջադիմ ընդլայնել իր ռազմաօդային ուժերի արտեմալը՝ հարեան Թուրքիայից և Վրաստանից մասշտաբային կասարելով: Թուրքիան և Ադրբեջանը վերջին տարիներին կտրուկ մեծացրել են ռազմական կառուցումը: Թուրքական զենքի արտադրողները Բաբու վեց անգամ ավելացրել է 2020 թվականին՝ Լեռնային Ղարաբաղի թատերադրամի նախորդող ամիսների ընթացքում: Թուրքական արտադրության Bayraktar TB2 անօդաչու թռչող սարքերի արդյունավետ օգտագործումն Ադրբեջանի կողմից հետաքրքիր է առաջացրել բազմաթիվ երկրների մոտ:

Թուրքիան կարող է Ադրբեջանին ազատել մասկարաբերել մոտ ռազմական ինֆրաբնակներ և ռեակտիվ հրթիռներ, նկատի ունենալով այն, որ Հայաստանը հսկայական գումարներ է ծախսել իր օդուժի արդիականացման համար՝ Ռուսաստանից գնելով չորս գերժամանակակից Սու-30ՍՄ բազմաֆունկցիոնալ կործանիչներ, որոնք, իրենց, չեն օգտագործվել անգամ 2020 թվականի հակամարտության ժամանակ՝ չնայած ամենաառաջադեմ և ամենակարող կործանիչներն էին Երեւանի զինանոցում:

Ի հակակոչում դրան, Ադրբեջանը կարող է գնել ռուսական ինֆրաբնակներ, որոնք կարող են օգտագործվել նաև որպես թեթև հարձակման ինֆրաբնակներ:

Ինչպես հայտնում է Defense News-ը, նույնպես Նիդերլանդները դարձավ առաջին երկիրը, որը գնեց Turkish Aerospace Industries-ի (TAI) Herku ռուսական-մարտական ինֆրաբնակը: Ինֆրաբնակը, որը կարող է 3300 ֆունտ զենք կրել և թռիչք կատարել ան-

դաստաս թռիչքողներից, նախատեսված է օդաչուների թատերադրամում և հետախուզական կամ նույնիսկ թեթև գրոհային առաջադրամների համար:

«Սեմ ակամաքստե կլինեմ կարևոր զարգացումների ինֆրաբնակը Ադրբեջան արտադրողները մոտ 150 միլիոն է», - դեկտեմբերի 4-ին ասել է Թուրքիայի

դատարանական արդյունաբերության նախագահության ղեկավար Իսմայիլ Դեմիրը: Հայտարարության հենց հաջորդ օրը Herku -ը փորձական թռիչքի է տարվել Ադրբեջան:

Բացի հիմնական ռուսական-վարժական ինֆրաբնակ լինելուց, Herku -ը կարող է նաև կրել ընդհանուր նշանակության ռումբեր և գործարկել թուրքական արտադրության Smart Micro Munitions (MAM) հրթիռները, նույն ստանդարտներով, որն օգտագործվում է Bayraktar անօդաչու սարքերի համար:

Հունվարին Թուրքիայի կառավարությունը հավանություն է տվել տեղական արտադրության մեկ այլ թեթև մարտական/մարզիչ ինֆրաբնակ՝ TAI Herjet-ի սերիական արտադրությանը: Ի տարբերություն Herku -ի, Herjet-ը առաջադեմ ռեակտիվ վարժեցնող է, ինչպիսին է Հարավային Կորեայի T-50 Golden Eagle ինֆրաբնակը, որը գրավել է Սեուլի հաճախորդներին՝ Ինդոնեզիայից մինչև Իրաք: Երկրային գերագույն գեներալ ՎԵՆԵՐԻՆԻՆԻՆԵՐԸ

ՆԱԻՐ ՅԱՆ

Փաճինյանի կամակասարների ներդաճնակ համանվագը

Ե իր հրահանգները: Նիկոլ Փաճինյանը խոսում էր թիմի ներդաճնակեցման մասին, եւ ոչ մի խոսք չէր տրուում ու ղեկավարի մասին, այս դրամաներում ակնկալել, որ ընդդիմությունը կարող է փլեւարկել Նիկոլ Փաճինյանի կամակասար թեկնածուի օգտին, իհարկե, զավեցալի է, քաղաքական ցիմիզմի դասագրային օրինակ կարող է սա լինել»:

Հայտնի է, որ Վահագն Խաչատրյանը ԱԺ-ում հանդիմել է ֆոլկլորների հետ, ներկայացրել իր կենսագրությունն ու իտալական ուժից աջակցություն հայցել:

Նախնական հաշվարկով՝ ՀՀ նախագահի ընտրությունը տեղի կունենա փետրվարի վերջին, մարտի սկզբին, քանի որ նախագահի դաճոնը թափուր մնալուց ոչ շուտ, քան 25 եւ ոչ ուշ, քան 35 օր հետո անցկացվում է նախագահի արտաքին ընտրություն, եւ նախագահն ընտրվում է 7 արի ժամկետով:

Հիշեցնենք, որ նախագահ կարող է ընտրվել 40 արի լրացած, վերջին 6 արում միայն ՀՀ քաղաքացի հանդիսացող,

վերջին 6 արում ՀՀ-ում մտադրեալ քննվող, ընտրական իրավունք ունեցող եւ հայտենին սիրադեբող յուրաքանչյուր ոք: Նախագահի դաճոնի համար կարող է թեկնածու առաջարկել ԱԺ-ի դաճոնավորներին մեկ քաղաքացի:

Առաջին փուլում նախագահն ընտրվում է դաճոնավորների ընդհանուր թվի ձայների առնվազն երեք քաղաքացի, երկրորդ փուլում՝ ձայների երեք հինգերորդով:

րորդով: Քանի որ, ինչպես ենթադրվում է, ընդդիմությունը ՀՀ նախագահի ընտրությունը կրոյկոսի ու չի փլեւարկի, ուրեմն առաջին փուլում նախագահ չի ընտրվի, իսկ երկրորդ փուլում արդեն իճխող մեծամասնությունն, ադաիովելով ձայների երեք հինգերորդը, կընտրի իր թեկնածուին:

Հայաստանի գլխավոր դաճախագ Արթուր Դավթյանը՝ դիմելի, սյունեցի քաղաքականականներին ազաճ արձակող դաճավոր Բորիս Բախճիյանին դաճող Դավիթ Ադրամանյանը՝ թմրկաիար (նա հեղափոխության ժամանակ Նիկոլեմց դըմբ-դըմբ-իւ կանկարկունների հայտնի թմրկաիարն է), Վահագն Խաչատրյանի երաճեալական ունակությունները դեռ հայտնի չեն, քայց Փաճինյանն իր վերջին ասուլիսին էր հայտարարել, որ կառավարության, ԱԺ-ի քաղաքական մեծամասնության ու ՀՀ նախագահի միջեւ դեբ է լինի «ներդաճնակություն»:

Այսպես, բոլորը հրահանգավորված ներդաճնակվում են, իսկ աններդաճնակները՝ դաճոնվում:

Արցախը բռնազավթված տարածքների մասին օրենք է ընդունում ու պատրաստվում սեփական «սեւ ցուցակը» կազմել

ՍԵՎԱԿ ՎԱՐՂՈՒՄՅԱՆ

Արցախի Ազգային ժողովն Ադրբեյջանի կողմից օկուպացված կամ բռնազավթված տարածքների մասին օրենքի նախագիծ է մեակել, որը խորհրդարանի լիազուճար միսերի օրակարգում այս անմվա ընթացքում կներառվի ու կնմարկվի: Նախագծի հեղինակներն ԱԺ բոլոր 5 խմբակցություններն են: Մարդկային զարգացման միջազգային կենտրոնի ղեկավար, նախկին դաճոնավոր Թեան Պողոսյանն «Ազգ»ի հետ գրուցում ասում է, որ «օկուպացիայի» վերաբերյալ օրենք ընդունելու անհրաճեալության ու կարելուրության մասին դեռեալ 2020-ից է խոսում, եւ այժմ ուրախ է, որ ընթացիկ անմվա մեջ Արցախի խորհրդարանը վերջադեալ կնմարկի հարցը: Հիշում է՝ մինչեւ օրինագիծն էլ նախորդ արի՝ 2021-ին, Արցախի ԱԺ-ն բռնազավթված տարածքների մասին հայտարարություն էր ընդունել, դրան որոճակի գործընթաց էր հաջորդել, ու ըստ դեալական նախարար Արսակ Բեգլարյանի՝ վերոնշյալ օրինագիծը դեռեալ նախորդ արվա հունիսին դեալ է ընդունվել: «Թեեւ ուճացումով, քայց ողջունելի է, որ գոնե աճ օրակարգ է բերվել, ու դրա շուրջ խորհրդարանական բոլոր խմբակցությունները կոնսեսուս ունեն: Դա, նախեառաջ, իրավական փաստաթուղթ է, որ կարող է կարգավորել մի շարք խնդիրներ՝ հակառակորդի վերահսկողության սակ անցած հայկական դաճոնավորների կաթողների դաճակներին լիությունից մինչեւ բնակավայրերը հայկական տեղաճուններով կոչելը: Նման օրենք ունենալու անհրաճեալության մասին արաքին գործերի նախկին նախարարներ Ջոհրաք Մնացակայանն ու Արա Այվազյանն էլ էին խոսում, ու հուսում, որ բոլոր միասին կօգնեն Արցախի դաճոնավորներին օրինագիծը կյանքի կոչել», - նշում է Պողոսյանը:

Ճունդով արցախցի Թեան Պողոսյանի գնահատմամբ՝ որդեալ օրենքը հետագայում կիրառելի լինի ու ազդեցություն ունենա, ադա բոլոր նախ դեալ է ընդունենք, ադա հարգենք այն: «Այսօր Հայաստանը, հանգամանքներից ելնելով, Արցախի անվսանգության երաճալորը չէ, քայց կարող ենք, չէ, Արցախի գոնե իրավական երաճալորը լինել, ու միջազգային կառույցների հետ ՀՀ-ն խոսի: Ի վերջո՝

Հայաստանի ու Արցախի Ազգային ժողովների միջեւ միջդեալական բարեկամական խոնք է գործում, որի առաքելությունը հենց օգնելն ու օճանակելն է,- ընդգծում է նա՝ հավելելով,- Ադրբեյջանն Արցախ այցելող օտարերկրացիների համար «սեւ ցուցակներ» էր կազմում, ինչոճ նմանաճիղ ցուցակներ նաեւ մեմ չենք կազմում: «Օկուպացիայի» մասին օրենքը կարող է նաեւ այս՝ «սեւ ցուցակի» կարգավորումն ունենալ»:

Արցախի Հանրադեալության Ազգային ժողովի փոխնախագահ Գաղիկ Բաղունցի փոխանցմամբ՝ օրենքի նախագիծը հունվարի 27-ին էր շրջանառության մեջ դրվել: Այն Ազգային ժողովի կանոնակարգին համադաճախան՝ փետրվարի 16-ին՝ ԱԺ հերթական միսի ժամանակ է առաջին ընթերցմամբ քննարկման դրվել ու անցնելու բոլոր փուլերով: Բաղունցի փոխանցմամբ՝ օրինագիծը հիմնական 2 ուղերձ ունի, առաջինն այն է, որ Արցախը որեւէ դեբիում չի հրաճարվի Արցախի Հանրադեալության Սահմանադրությամբ ամրագրված տարածքներից, օրինակ՝ Հայդուքի շրջանից, որ եղել ու մնում է հայկական: Երկրորդ՝ Արցախի Հանրադեալությունը, դիմելով բոլոր այն երկրների կառավարություններին եւ արասահմանյան կազմակերպություններին, որոնք ինչ-որ կերդ ճահագրգրված են տարբեր տեսակի գործունեություն ճավալելու բռնազավթած տարածքներում, զգու-

ճացնում է՝ առանց Արցախի կարծիքը հաճի առնելու նշյալ տարածքներում որեւէ գործողություն չիրականացնել, այլադեալ համաճայն «Օկուպացիայի» մասին օրենքի դրուքների եւ տարբեր միջազգային նորների՝ միջազգային աճյաններ եւ արբիտրաճային դաճարան կոչմի: Այսինքն ըստ օրինագծի՝ արասահմանյան ընկերություններն օկուպացված տարածքներում գործունեություն ճավալել կարող են միայն ու միայն Արցախի կառավարության թույլտվությամբ:

«Իրավական ինչ գործընթաց կարող է սկսվել, եթե, օրինակ, արասահմանյան ընկերությունը որոճի ներդում անել Ադրբեյջանի կողմից բռնազավթած տարածքներում, «սեւ ցուցակում է հայտնվելու»,- հարցին ԱԺ փոխխոնակն արձագանքում է: «Տվյալների բազա կստեղծենք, միջազգային տարբեր աճյաններում այդ գործունեության գնահատականը կներկայացնենք»:

Ինչ վերաբերում է հարցին, թե «Օկուպացիայի» մասին օրենքը ոճ տարածքներին է վերաբերելու՝ ԼՂԻՄ-ին, թե՛ նաեւ անվսանգության գոսի համարվող տարածքներին, ադա Արցախի նախագահի տեղակալը հղում է կատարում Արցախի Սահմանադրության 175-րդ հոդվածին, որ սահմանում է. «Արցախի Հանրադեալության տարածքային ամբողջականության վերականգնումը եւ սահմանների ճգրտումը հանրային իճխանությունը իրականացնում է այն տարածքում, որը փաստացի զեմվում է Արցախի Հանրադեալության իրավադրության ներքո»:

Ազգային ժողովի մեկ այլ՝ «Արդարություն» խմբակցության դաճոնավոր Արթուր Դավթյանը վերոնշյալ հարցին այսպես է դաճախանում. «Օկուպացված տարածքների մեջ են ընդգրկում նաեւ այն տարածքները, որոնք Ադրբեյջանը դեռեալ 90-ականների դաճեալմի ժամանակ է զավթել՝ Շահումյանի շրջանը, Մարտունու, Մարտակերտի որոճ գյուղեր»:

Հակոբյանը ուճադրություն է հրավիրում Ադրբեյջանի այն հայտարարությանը, թե միջազգային տարբեր կառույցներ դաճարս են ներդումներ անել Արցախի՝ հակառակորդի կողմից օկուպացված տարածքներում: «Նախագծով հայտարարում ենք, որ որեւէ միջազգային կառույց չի կարող այդ տարածքներում ներդում անել՝ առանց հայկական կողմի թույլտվության, առանց մեզ հետ համաճայնեցնելու, այլադեալ դա անօրեն կճանաչվի», - ճեճում է մեր գրուցակիցը:

Հայաստանը զիջումների է գնում նախնական բանակցությունները

Հ

Վերջին, քայց նույնքան կարելուր մի նկատառում: Հայաստանի զինված ուճերի կազմավորման 30-ամյակի տոնակատարությունների չեղյալ համարելը փողարկված երկչոսություն էր: Դրանք դեալ է տեղի ունենալին հունվարի 28-ին, քայց չկայացան, որովհետեւ Փաճինյանն ու զինված ուճերի բարճասիճան սդաներ վարակված էին փոլիդ-19-ով: Սա առաջին անգամը չէ, որ վարչադեալ ճիճ ժամանակին է վարակվում այս վիրուսով:

Նման որոճան շուրջ ենթադրությունները բազմաթիվ են: Դրանց մեջ ամենահավանականն այն է, որ նախուսափել է վրոլվեցնել նախագահ Ալիեւին՝ ցուցադրելով Հայաստանի նորագույն զինամթերը, որն ալանդաբար տղանցում է հրադարակում նման հանդիսությունների ժամանակ: Ալիեւը նախագոուճացրել էր, որ Հայաստանի կողմից վերազինվելու կամ ռեանճիսական փայլեր կատարելու որեւէ փորձ չեղոնացվելու էր:

Այժմ, երբ Հայաստանը դաճարս է բանակցությունների սեղանի շուրջ նստելու առանց նախադայանների, որոնք են այդ գործունեությունը, որոնք խանգարելու են այդ բանակցությունների հաջող անցկացմանը, երբ Հայաստանն ինքն է զինաթափվել նույնիսկ բանակցություններից առաջ:

Բոլոր նրանք, ովքեր ճանոթ են Թուրքիայի քաղաքականությունը մեակողների գործունեությանը, հասկանում են, որ ոչ մի զիջում չի բավարարելու Թուրքիային: Նա միճեալ վելին է դաճանցելու: Չավուճոլլուի հայտարարությունը, որ Թուրքիայի կատարած ամեն մի փայլ նախադեալն է Ադրբեյջանի հետ, ինքին ճաճ բան է ասում: Դա արդեն նախադայան էր, քանի որ Բաբուն իր եւ Անկարայի անունից ճարունակում է դնել, որ ճեռք կբերի Չանգեգուրի միջանցքը:

Ոչ մի զիջում չդեալ է լինել նախնական բանակցությունների սկզբնակիրումը:

ԱՐԾՎԻ ԲԱՆՉԻՆՅԱՆ

Ֆրաթ Գյուլյուն թուրք մասնաբան, գրող, թարգմանիչ, դերասան եւ թատրոնի մասնաբան է: Պատմության բակալավրի եւ մագիստրոսի կոչում է ստացել Սամբուլի Բողազիչի համալսարանի Աթաթյուրի անվան ժամանակակից թուրքական մասնաբան հնարարություն: Երկար տարիներ կատարել է դերասանական, կազմակերպչական եւ ռեժիսորական դասընթացները Բողազիչի համալսարանի թատրոնային դասընթացում, հանդես եկել համալսարանական «Բուֆո» թատրոնային թատերախմբում: Նրա թարգմանություններն ու գրությունները լույս են տեսել «Միմեսիս. թատրոնի թարգմանական եւ հետազոտական դասընթացում», որի խմբագրական խորհրդի անդամ է: Ֆրաթ Գյուլյուն Պատմության հիմնադրամի եւ նրա «Սոցիալական մասնաբանություն» դասընթացի խմբագրական խորհրդի անդամ է, որդես մասնաբանության ուսուցիչ աշխատում է մասնավոր ավագ դպրոցում: Հրատարակել է «Վարդույան թատերախումբը եւ երիտասարդ օսմանցիները» (2008) եւ «Համակարգային ճգնաժամն ու թատրոնը Օսմանյան կայսրությունում» (2017) աշխատությունները, **Զեյնեփ Օֆանի** հետ անգլերենից թուրքերեն է թարգմանել **Գեորգ Բարդակչյանի** «Հակոբ Պարոնյանի փառաբանական եւ սոցիալական սատրան» ուսումնասիրությունը, իսկ անցյալ տարի հրատարակել է «Անանուն մարդը» վեպը՝ ներգրաված սամբուլյան թատերադահլր Արման Վարդանյանի (1930-2015) կյանքի:

Ֆրաթ Գյուլյուն

Սակայն այս ներդրումը հայտնի է միայն մասնագետների նեղ շրջանակին...

-Հասկալիք 1960-1970-ական թվականների իր առաջին աշխատություններում Մեթին Անդը հակված էր թուրքալուծ ժամանակակից թատրոնի զարգացումը դիտարկել բազմաձևակալության սեսանկյունից: Գիտության մեջ դա ռաիվիայի աշխատանք էր, ինչը սովորաբար ունենում է բավականին ազգայնական կառուցվածք: Այնուամենայնիվ, 1980 թվականի սեպտեմբերի 12-ի ռազմական հեղաշրջումից հետո, ձախակողմյան մտավորականների դեմ «փոկների ուսի» դասառնով Մեթին Անդի մոտեցումն իր նախկին գործերի նկատմամբ սկսեց փոխվել: Հակոբ Վարդույանի մասին նրա «Օսմանյան թատրոնը» կարեւոր մեկնադրության (առաջին անգամ տպագրվել է 1960-ականներին, առաջ՝ 1990-ին) նոր հրատարակության վերջաբանը հիմնախնդրի նկատմամբ նրա փոփոխվող վերաբերմունքի հսակ վկայությունն է: Այս թեման հաշվի են առել իմ «Վարդույան թատերախումբը եւ երիտասարդ օսմանցիները» աշխատության մեջ:

-Ձո թարգմանած գրերից է ամերիկահայ հետազոտող Գեորգ Բարդակչյանի «Հակոբ Պարոնյանի փառաբանական եւ սոցիալական երգիծանքը»: **Դա ֆո սեփակա՞ն նախաձեռնությունն էր, թե՞ թուրքական շրջանակներում կա որոշակի հետաքրքրություն 19-րդ դարի հայ գրողի նկատմամբ, որը եղել է Օսմանյան կայսրությունում երգիծական գրականության առաջամարտիկը:**

-1870-ականներին հրատարակած իր «Թիյաթր» (Թատրոն) թուրքերեն երգիծաբերի շնորհիվ Պարոնյանն արդեն հայտնի էր թուրքական նեղ շրջանակներին: Սակայն որդես թատերադահլր նա լայն ճանաչում չուներ հայ համայնքից դուրս: Վարդույանի մասին իր աշխատության մեջ Մեթին Անդը առաջինն էր, որ նրան ներկայացրեց ոչ հայախոս թուրքական համայնքին՝ որդես 19-րդ դարի Սամբուլի թատերադահլր եւ թատերադահլր: 2010 թվականին Բողազիչի հա-

Ֆրաթ Գյուլյուն. «Հայ-թուրքական երկխոսությունը դեռ երկար ուղի ունի անցնելու»

մալսարանի կատարողական արվեստի խմբի եւ «Արաս» հրատարակչության համագործակցությամբ մեմ կազմակերպեցին «Պարոնյանի օր» Բողազիչի համալսարանում եւ Գեորգ Բարդակչյանին հրավիրեցին երգիծաբանի մասին դասախոսություն կարդալու: Սա, որդես գիտեմ, այս թեմայով առաջին համայնքին միջոցառումն էր հայոց լեզվով Բողազիչի համալսարանում: Այս միջոցառման շրջանակներում Պարոնյանի «Արեւելյան ասամբուլյոլը» դիտարկող **Պողոս Զալադըրոլյուն** թարգմանեց թուրքերեն, այն լույս ընծայեց «Արաս» հրատարակչությունը, այնուհետեւ բեմադրվեց Սամբուլի Մեսրոպուհեմի փառաբանության թատրոնում:

չոցառման ժամանակ, որին դու նույն-դես ներկա էիր որդես ֆնմարկման մասնակից: Այնուամենայնիվ, դասախոսությունը չավարտվեց այդ դահլին, եւ այդ կարծիքները Բողազիչի կատարողական արվեստի խմբի անդամների ջանքերի շնորհիվ վերածվեց մրցանակակիր դրոֆեսիոնալ նախագծի՝ «Ռվ է այնտեղ» վերնագրով:

-Ու դու նաեւ ստեղծեցիր մեկ այլ հայ հերոսի՝ անցյալ տարի լույս տեսած «Անանուն մարդը» վեպի մեջ: Այն արժանացել է երկրորդ մրցանակի «Թուրքերեն» գրական մրցանակաբաշխության ընթացքում: Զո վեպը հիմնված է դոլախայ դամասուրգ Արման Վարդանյանի կյանքի վրա: Հիշում եմ դարձն Արմանին, իսկադես հետաքրքրական անձնավորություն էր...

-Վեպի դասախոսությունը սկսվեց 2018 թվականի մայիսին, Բողազիչի համալսարանում, իմ սիրելի ընկեր **Սեւան Տեյիմեմձյանի** հետ սեմինարում: Երբ սկսեցինք ուսումնասիրել Վարդանյանի կյանքը, զարմանով նկատեցինք, որ նրա ստեղծագործություններն այնքան էլ հայտնի չեն թատերական շրջանակներում, նույնիսկ հայ համայնքում: Եթե չունենայինք նրա երկրորդ կնոջ՝ Հայասանի Հանրապետության փառաբանի Զարինե Վարդանյան-Գրիգորյանի գրած կենսագրությունը, ադա կբախվեինք մի առեղծվածային գրողի, որը գրեթե ոչինչ չի թողել իր կյանքի դասախոսությունից: Պատմաբանը երբեմն օգտագործում է իր երեւակայությունը, երբ փաստերն անհասանելի են եւ անհայտ: Կարծում եմ՝ չկարողացա կարգավորել երեւակայությանս չափաբաշխը, եւ իմ գրած տեքստն ավելի շատ գեղարվեստական է, քան իրական կենսագրություն:

-Արման Վարդանյանը ժառանգություն է թողել սարտինակ դիտարկող արտասովոր վերնագրերով: Կարդացել ես դրանք ու փորձել ես օգտագործել նրա ոճը ֆո վեպում:

-Մեր ուսումնասիրությունների ընթացքում տեսանք, որ Վարդանյանն այն գաղտնադահլր գրողներից էր, որոնք օգտագործում են դժվար հասկանալի լեզու: Նա չէր սիրում շատ խոսել իր գործերի մասին: Ընթերցողների կամ բեմադրիչների համար, որոնք ցանկանում են բեմադրել նրա դիտարկները, հետե չէ հասկանալ նրա տեքստերը՝ առանց հետազոտություն անելու եւ դրանք բացատրելու համար լրացուցիչ ջանքեր գործադրելու: Թեւեւ նրա «Թիյաթրը», «Կանկուկը» եւ «Ախագելը» դիտարկները հաջողությամբ թարգմանվել են թուրքերեն, սակայն դրանք չեն կարողացել գրավել ոչ հայախոս թուրք ընթերցողների ուսուցչությունը: Ինձ համար շատ հարսացնող փորձառություն էր սեմինարին նախադասվելիս այս անորալի տեքստով զբաղվելը: Վեպը գրելիս եւ փորձեցի իմ երեւակայության մեջ ներառել այն հզոր փոխաբերությունները, որ ստեղծում են այդ տեքստը: Հուսով եմ՝ հաջողվել էմ:

«Անանուն մարդը» վեպի շաղկը

Զո նշած գիրքը Պարոնյանի վերաբերյալ այս ուսումնասիրությունների վերջին օղակն էր:

-Հայ գործիչները ֆո հետաքրքրության առարկան են նաեւ գեղարվեստական գործերի մեջ: Առաջինը հայ եւ թուրք թատրոնների երկու ականավոր գործիչների՝ Վահրամ Փափազյանի եւ Մուխսին Էթոլուրուլի բարեկամության մասին ֆո բեմադրությունն էր:

-Հիշում ես, մի անգամ, երբ Վեմեսիկում գրուցում էինք ճաշի ժամանակ, եւ դասեցի, թե ինչդես է փոխվել դատիկիս կյանքը, որը Մուխսին Էթոլուրուլի շնորհիվ Սամբուլի դեսական օդերայի եւ բալետի թատրոնում աշխատել է որդես բեմադրադահլր: Դրանից հետո ինձ ասացի, որ Վահրամ Փափազյանի հետ աշխատել է ճաշիկը՝ լինելով Թիլիսիի հայկական թատրոնում զգեսավորող: Հետագայում այս երկու անձանց ամբողջական հարաբերությունները ոգեշնչման աղբյուր դարձան «Մուխսին եւ Վահրամ» կարծ թատերախաղի համար, որը մեմ բեմադրեցինք Պերմերյան թատրոնային հետ համատեղ: Այն ներկայացվեց 2014 թվականին Սամբուլի միջազգային թատերական փառատոնի մի-

ԳՐԻԿ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ

Երբ հավաքվում են մշակութային գործիչները

Գաբրիել Սունդուկյանի անվան ազգային ակադեմիական թատրոնը նշում է 100-ամյակը

Թատրոնը կոչվում է հայ դրամատուրգ եւ արձակագիր Գաբրիել Սունդուկյանի անունով: Թատրոնի հաջողությունները, հասկալի ցեֆտիլիան ներկայացումները, առիթ դարձան, որ ԽՍՀՄ-ում կազմակերպվող առաջին ցեֆտիլիան փառատոնը եւ կոնֆերանսը անցկացվի Երևանում: 1960 թվականին թատրոնը ստանում է ակադեմիական կոչումը: Գաբրիել Սունդուկյանի անվան թատրոնի ֆանդակային համակարգի ստեղծմանը ֆանդակագործ Արա Գաբրիելյանը ձեռնամուխ է եղել ֆանդակում շարժման եւ ժամանակի զգացողության դրամատիկ իմաստավորման բարդագույն խնդիրների ներդրմամբ: Իր գործունեության սարիների ընթացքում Մայր թատրոնն ունեցել է բազմաթիվ ռեժիսորներ, ի դեմս՝ Վարդան Աճեմյանի, Խորեն Աբրահամյանի, Արցակ Բուրջայանի, Արմեն Գուլակյանի, Լեւոն Զալանթյանի, Տիգրան Ծամիրյանյանի, Վահե Շահվերդյանի, Գրաչյա Ղափլանյանի, Տիգրան Գաբրիելյանի: Ներկայումս՝ թատրոնի սնորհներ՝ Վարդան Մկրտչյանն է, իսկ գեղարվեստական ղեկավարը եւ գլխավոր ռեժիսորը՝ սիրված արվեստագետ ու մասվորակ, դերասան, թատրոնական ռեժիսոր, Հայաստանի Հանրապետության արվեստի վաստակավոր գործիչ, դոկտոր: Հայաստանի ժողովրդական արտիստ Արմեն Էլբակյանն է:

Հայկական մշակույթի ակունքները գալիս են դեռևս հայկական ցեղային միությունների ու դերասան կազմավորումների ժամանակներից: Դրանք մեզ ծանոթ են ոչ միայն դրամատիկական առաջնություններից եւ կրոնական հավաստիքներից, այլև ժողովրդական նյութերից: Մշակույթի ճյուղերն են լեզուն, գրականությունը, ճարտարապետությունը, ֆանդակագործությունը, նկարչությունը, երաժշտությունը ու ժամանակակից արվեստը, թատրոնն ու կինոն եւ այլն: Պատմական հանգամանքների բերումով հայկական մշակույթը ձեւավորվել ու զարգացել է ոչ միայն բուն Հայաստանում, այլև Սփյուռքում: Հայաստանում մինչեւ օրս մնացել են մշակութային ոլորտներ, գործիչներ ու օջախներ, որոնք դրամատիկական ստեղծում են, ինչպես ժողովրդական արվեստը, այնպես էլ օտարազգի մշակութային ավանդույթները, թե մեր, այնպես էլ արտերկրյան:

Խոսենք հայ թատրոնական արվեստի մասին: Թատրոնական արվեստը Հայաստանում ունի դարերի դասակարգում: Այն հունական եւ հռոմեական թատրոնների հետ միասին աշխարհի ամենահին թատրոնների շարքին է դասվում: Այսօր էլ հայկական թատրոնը շարունակում է իր գործունեությունը՝ դրամատիկական ժամանակակից արվեստի զարգացման ու մարտնչության կամ բազմաթիվ թատրոնական օջախներ, որոնք հանդես են գալիս իրենց սարաքնույթ խաղացանկով, ինչպես մեծերի, այնպես էլ մանուկների ու դասարանիկների համար:

Խոսենք արվեստաբան հասարակության կողմից շահ սիրված ու մայրաքաղաքի թատրոնական օջախներից մեկի՝ Գաբրիել Սունդուկյանի անվան ազգային ակադեմիական թատրոնի մասին, որը վերջերս դարձավ 99 տարեկան: 1922 թվականի հունվարի 25-ին էր, որ «Պետրո» ներկայացման ընթացքում Երևանում բացվեց Առաջին թատրոնական թատրոնը, որն ավելի ուշ վերանվանվեց Գաբրիել Սունդուկյանի անվան ազգային ակադեմիական թատրոն: Թատրոնի առաջին գեղարվեստական ղեկավարը եղել է ռեժիսոր Լեւոն Զալանթյանը: 1937 թվականին

Վահրամ Փափազյանը, Լեւոն Զալանթյանը, Վլադիմիր Զոչայանը, Արմեն Մարգարյանը, Աննա Էլբակյանը, Թագուհի Հակոբյանը (Հասմիկ), Սիրան Ալավերդյանը, Ելենա Ավարյանը, Անաիա Արագյանը, Արուս Ասրյանը, Վարդուհի Վարդերեսյանը, Վարդուհի (Աննա Նամուրայան), Արուս Ոսկանյանը, Գեղինե Հովհաննիսյանը, Օլգա Գուլակյանը, Նինա Մանուչարյանը, Լյուսյա Հովհաննիսյանը, Վերջալույս Միրիջանյանը, Մարգո Մուրադյանը, Գայլա Նովենցը, Ժենյա Ավետիսյանը, Մեսաբյա Սիմոնյանը, Գրետա Մեջլումյանը, Նելլի Խերանյանը, Ալլա Թումանյանը, Սյուզան Գարագաշը:

Իր գոյության 99 տարիների ընթացքում թատրոնի բեմում բեմադրվել ու բեմադրվում են ինչպես հայ, այնպես էլ ռուս ու համաշխարհային դասականների յոթնամյակ: Մայր թատրոնի խաղացանկում ընդգրկված են ինչպես մանկական, այնպես էլ մեծահասակների ու դասարանիկների համար բեմադրված գեղեցիկ յոթնամյակ: Այսօր Մայր թատրոնն այս օրերից սկսում է իր մարտնչությունը 100 ամյակը: Մա շահ սիրված ու մայրաքաղաքի ցուցադրվելու են ինչպես նախկինում բեմադրված ներկայացումներ, այնպես էլ նոր: Եվ ահա կառավար այս հիշատակալից հետո, սույն թվականի հունվարի 26-ին Գաբրիել Սունդուկյանի անվան ազգային ակադեմիական թատրոնի ձեռնարկում տեղի ունեցավ ընդունելություն՝ նվիրված թատրոնի 100-ամյակին: Այսօր ողջունքի խոսքով հանդես եկան Հայաստանի Հանրապետության կրթության, գիտության, մշակույթի եւ սպորտի նախարար Վահրամ Արմանյանը, նրա տեղակալ Արա Խզմալյանը, Գաբրիել Սունդուկյանի անվան ազգային ակադեմիական թատրոնի գեղարվեստական ղեկավար Արմեն Էլբակյանը, սնորհ Վարդան Մկրտչյանը: Ընդունելությանը ներկա էին թատրոնի դերասաններ, հրավիրյալ անձինք, թատրոնական ու

մշակութային գործիչներ, գրողներ, թատրոնի ու կինոյի սիրված դերասաններ եւ այլն:

Վարդան Մկրտչյանն իր խոսքում նշեց, որ բոլորին շնորհակալ է լինում ընդունելու, ֆանի որ այսօր հիմնականում այն մարդիկ են, որոնք գնահատում են թատրոնական արվեստն ու միջոց կանգնած են թատրոնի կողմին: Նա մի ֆանի խոսքով ներկայացրեց թատրոնի անցած ուղին ու դասերը կասարված աշխատանքներն ու առաջիկա ծրագրերը: Նա անդրադարձավ նաեւ այն հանգամանքին, որ սիրված մշակութային օջախը միջոց դասարանական է համագործակցել բոլոր նրանց հետ, ովքեր կառաջարկեցին իրենց ազգային թատրոնի համար բեմադրված ներկայացումները՝ թատրոնի բեմադրման հարցում: Իր ելույթի վերջում նա իր շնորհակալություններն ու երախտի խոսքերն ուղղեց թատրոնի գեղարվեստական ղեկավար Արմեն Էլբակյանին ու դերասանական անձնակազմին անձնվել ու սփնաջան աշխատանքի համար:

Իր ելույթի ընթացքում Վահրամ Արմանյանը շնորհակալեց թատրոնի անձնակազմին 100 ամյակի կառավարությանը՝ նշելով, որ նախարարությունը մշակութային թատրոնները մշակութային օջախներ է աջակցել սիրված մշակութային օջախին: Նա ընթերցեց այն բոլոր նվիրյալների անունները, որոնք ներդրում են ունեցել թատրոնի կայացման հարցում: Շնորհակալելով ու շնորհակալություն հայտնելով թատրոնի անձնակազմին, իր հերթին Արմեն Էլբակյանն ընթերցեց ներկայիս աշխատանքի անդամների անունները՝ նշելով, որ նրանք ու նրանցից հետո եկող սերունդը շնորհակալ է թատրոնին մշակութային օջախի բարի ավանդույթներն ու հայկական դարավոր մշակույթը: Միջոցառման ընթացքում գեղեցիկ երաժշտական կատարումներով հանդես եկան Հայաստանի Պետական Կամերային նվագախումբն ու Զաք Տրիոն:

Լուսանկար՝ Միրաբիկ Կարամյանի

Չ-ես էլ հուսով եմ, որ ֆո վեղը կթարգմանվի հայերեն, ու մենք կկարողանանք կարդալ այն: Հայկական թեմաներով ֆո գրքերն, անուշուշ, հեռախոսային են հայ ընթերցողին, բայց արդյո՞ք դրանք նաեւ թուրք լսարան ունեն:

-Ոչ գեղարվեստական բնույթի իմ նախորդ հեռախոսային գրքերը գրվել են ավելի մեղմ գիտական շեղանակների ու շեղանակներով: Վեղը լույս է տեսել անցած ամիսին: Ցավով, սարվա ընթացքում հրատարակիչները չկարողացան ընթերցողներին հետ հանդիմել գրքի տոնավաճառներում՝ համավարակի դասառնով: Չնայած դրան, ըստ իմ հրատարակչից ստացած տեղեկությունների, ընթերցողների հեռախոսայինները մեծ է եղել: Իմ ունեցած գրույցներից եւ ստացածու զանազան հարողորհություններից տղավորություն է ստեղծվել, որ ընթերցողները համակրանով են վերաբերվում իմ վեղին: Կարող եմ ասել, որ այն արժեւորվել է հասկալից Ստանբուլի հայ համայնքում: Անկեղծ ասած, դա ինձ շատ է ուրախացնում:

-Առանձնահատուկ առիթ կա՞ր ֆո վեղը նվիրելու մեր ընդհանուր ընկեր (ա-

Ֆրոաթ Գյուլյու. «Հայ-թուրքական երկխոսությունը դեռ երկար ուղի ունի անցնելու»

վա՞ր, այժմ հանգուցյալ) Երվանդ Պարեյ Մանուհին: -Պարեյ մի մարդ էր, որը հավաստում էր, որ անկախ ժողովրդների արտաքին փոխհարաբերություններից՝ մարդիկ կարող են խաղաղ երկխոսության միջոցով բարելավել իրենց հարաբերությունները: Նրա լավատեսական տեսլականը միջոցով է ինձ: Ցավով, մենք նրան կորցրինք վաղ տարիքում, նա դեռ կարող էր շատ բան ասել: Պարեյը գիտեր, որ ես գրում եմ այս վեղը, եւ հասկալից Վենեսիկում տեղի ունեցած տեսարաններում զգացվում եմ 2013 թվականի ամռանը նրա հետ այդ փոխհարաբերություններով մեր զբոսաձևների ազդեցությունը, բայց, ցավով, նա հնարավորություն չունեցավ տեսնելու վեղն ավարտված... -Դու երկու անգամ այցելել ես Հայաստան: Դու այն թուրք մտավորական-

ներից ես, որոնք փորձում են երկխոսություն կառուցել հայերի հետ մշակույթի եւ ընդհանուր անցյալի միջոցով: Սակայն Հայաստանի եւ Ադրբեյջանի միջեւ 2020-ի լուրջ հետքերով թուրքական, այս երկխոսությունը դասկարացնելը չափազանց դժվար է թվում: Ի՞նչ կասես, ինչպե՞ս շարունակել: -Ինչպես գիտես, մեր երկրների հարաբերությունները Հայաստանի անկախության ձեռնբերման առաջին շրջանում համարվում էին տարբեր: 2000-ականների սկզբին մենք համեմատաբար ժողովրդավարական շրջան էինք ապրում երկրում, ինչը հանգեցրեց թուրքիայի՝ իր հարեւանների հետ հարաբերությունների դրականորեն փոխվելուն՝ Եվրոմիությանն անդամակցության գործընթացի մեկնարկով: 2005 թվականին Բիլգի

համալսարանում կայացած «Օսմանյան հայերը կայսրության վերջին ժամանակաշրջանում» խորագրով գիտաժողովը կարելու էր շրջադարձ եղավ: Հրանտ Դիմիի ստանությունը լուրջ սոցիալական արձագանք առաջացրեց հասարակության լայն շերտերում: Հայ մշակույթով հեռախոսային թուրք մտավորականները բացահայտեցին Երևանը, եւ տեսանելի ակտիվություն սկսեց նկատվել Հայաստանի հետ ոչ դասարանական մշակութային եւ մտավոր հարաբերություններում: «Հրանտ Դիմի» հիմնադրամի ջանքերը՝ ուղղված երկու երկրների հարաբերությունների զարգացմանը, դրական արձագանք են զեցել: Սակայն հայ-ադրբեյջանական վերջին դասարանական երկխոսությունը դեռ երկար ուղի ունի անցնելու, եւ գործարկվելիք ցանկացած ջանք մեծ արժեք ունի...

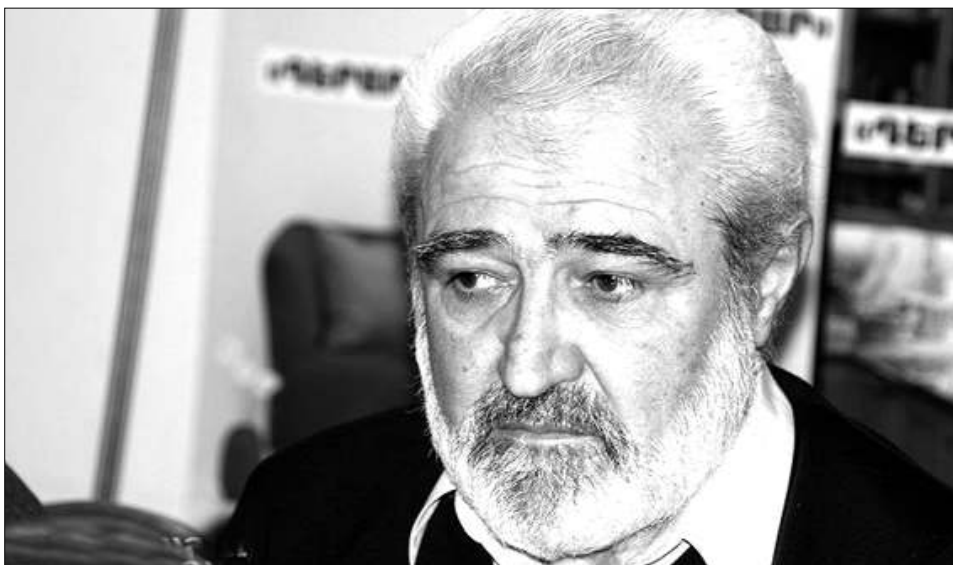

ՍԱՐԳԻՍ ՎԱՅԱԳԼ

Լուսնեղեմ

Ռազմիկ Դաւոյեանի «Ռեպլիէմ»ը

Ռազմիկ Դաւոյեանի մութը մեր փերթոգրական անդամսանէն մերս եղաւ անադնուկ: Վտիս փերթոգրստեր մը՝ «Իմ աշխարհը», Պարոյր Սեւակի խմբագրութեամբ: Յետոյ, «Սոսերների միջով»ը՝ դարձեալ վտիս ու անուր կազմով: Բայց այսօր վաղ քաւական եղաւ, որ մեր օրըստը, մեր նայուածքով եւ մեր սեպականով օժտուած բանաստեղծը մարտադրէ իմօգիւմ եւ գրաւէ իր արժանի սեղը հայրենի բանաստեղծներու աւագ-մորերու հոյի կողմին: Եւ իհրազէ, հոյի մանակներստերն էր, բայց արդէ կը զանազանուէր անկէ: Նոր հոյի մը նախակորիզը կը դառնար, որդէս խուզարկուն մոր հորիզոններու: Փայլուն խոսուում մըն էր: Եւ սղասցնել չհուար այդ խոսուումը: Ահաւասիկ հասունութեան իր փաստը՝ «Ռեպլիէմ» իր երկարատեւ տրեւմը:

Առաջին հեղ ծաղկաբաղի մը տղաութիւնը կը թողու «Ռեպլիէմ»ը, մեր դարաւոր փերթոգրութեան ուսկեայ ծաղկաբաղին: Հոն արձագանգներ կան վահագնատունջ մեր հեթանոսութենէն, կայ ճենճերունը Նարեկացիին, սրտունջը Դուրեանին, զեղուղեցի հասակը Վարուժանին, ցասունը Սիամանթոյի, կայ տակալին եւ մանաւանդ թախիծը Տէրեանին, նայիրեան մորմողը Չարենցին եւ մոր օրերու հղարսութիւնը Պարոյր Սեւակին: Բայց բնաւ հաւաքածոյ մը չէ այդ ծաղկաբաղը, այլ մարտադրէ իւրացումը, զսունը, բիրեղացումը անոնց ազնուագոյնին եւ լուսաւորումը անոնց՝ իր մոր ու սեփական լոյսի ճանաչումով:

Ռազմիկ Դաւոյեան, այսօր, արմասները խրած հայ բանաստեղծութեան մարտս հողի ընդերքներուն, լիացած, հարսացած անոր ոսկի աւանդով, ճամբայ ելած է սակայն իբրեւ մոր ուղիներու խուզարկու, մոր տազանարներու, մտահոգութիւններու եւ զգայնութիւններու սուզակ, մոր դարու մարդն է ան: մոր խօսք ունի ըսելի: Հին մտածելաձեւերուն եւ արտայայտչականութեան մէջ ներդաւած կը զգայ: Կը ջանայ չկաղաղարուիլ օրջանային նեղ ու ժլատ մտածողութեան մէջ: Այլ որդէս արդի մարդ, իր արմասները կը փնտռէ շատ հեռուն, նախնադարեան փայլերէն իսկ անդին, եւ իր յիշողութիւնները կու գան սինգլերի ձեւաւորման օրերէն, երբ՝ «չեն յիշում ո՞վ, աստղերը անգոյն, փոքրիկ, մեծ-մեծ, սեղմեց իրար, զարկեց իրարու...», «երբ դու փողկերէ անօթ էի՝ լցուած դասարկութեամբ, ես ծուլ էի՝ լուծուած փղոսկրով...», «երբ ժամանակը արեւագալի ձեռներով ոսկէ, բացեց կաղաքային փոքրոտայ առաջ մեր աջերը փակ»:

Այլ իր տարբեր մարդն է, փարանալի դարեւն մինչեւ տեղեկական թռիչքներուն հասնող մարդը, մարդը եւ անոր բախտը, մարդը եւ անոր ճամբան, մարդն ու մահը, մարդն ու երջանկութեան որոնումը, մարդն ու իր սրկացումը, ինչո՞րէս նաեւ

զայր սալու, անէն մէկ փայլափոխից եզ անոնցով ողորդելու հմայիչ կարողութիւնը ունի ան: Լսեմ գին:

«Տուէ՛ ինձ իմ ձեռները,
Եւ ձեզ համար գոյն-գոյն լոյսեր կը փայլեն ինչ, Կը հաւաքեն ծաղիկների շուրջները մէկ-մէկ...»:

Գեղեցկութիւնը զխատուաբար իր նայուածքին մէջ է, որ զիստ սեւեռուիլ անեմահասարակ իրի, սարի կամ երեւոյթի վրայ եւ անոր սովորական վարձանակին տակէն դուրս հանել ընտանի գեղեցկութիւնը: Ահա՛ մնոյց մը եւս:

«Տարդ է
Անտեյի, անծայր մի սաղ,
Հեռու փարանալից
Խեղդող օրայ խոխոնցն է գալիս...»:

Սա սովորական բառերու շարադրում մըն է: Բառերը առանձին-առանձին առանձին՝ ոչ բանաստեղծական են եւ ոչ ալ թելադրական, բայց բանաստեղծին գրչին տակ մէկտեղուելով, շարահիւսուելով կը ստեղծեն զմահի մը ֆիզիկական զգացողութեան այնպիսի թելադրականութիւն մը, որուն ազդեցութեան տակ ոչ միայն բառերը թափով կ'առարկեն զմահը, այլ եւ մանաւանդ թափ կու ցանք մեր երեւակայնութեան՝ երթալ հանելու համար մինչեւ նախնադարուն փարանալները: Իսկ երբ ան կ'ըսէ.

«Մեր բերանը - ձեղնուած ու վիրաւոր մի սրտ»
Ասաների վայրագութեամբ բռնաբարուած»,

մեր սովորական, այնքան զիստակ ակնաւորութեան կը վիճակուի վայրագութեամբ բռնաբարողի այսպիսի սուկայի դեր մը, որ ֆիզիկական իրականութենէն անդին կը մասնէ դասակարգ մը մարդոց զիստակ արտայայտելու այնքան դիպուկ ձեւով:

Այսօր Դաւոյեան կը դառնայ բառերու, մասկերներու ալիստիս մը: Ան չի

վարանիր բառերու օրհնարու շարահիւսութիւնն իսկ խառնեցնելու եւ անոնց իմաստն ու թաւոսընը օրջել, բռնելու համար զիստ այն մասկերը, որմէ լաւագոյն հանդերձանով միտի ցայէ միտունն ու մտածումը:

Այսօրն՝
«Աղաղակով թռչող լճեր կային»
Մտած կարամների վրայ»,
կըսէ բանաստեղծը մասկերելու համար անմեղութեան, յոյսի խողխողումին ողբերգութիւնը, կարամին յակմանեանը լիճին փոխանցելով:

Պատկերաւոր մտածողութիւնը Դաւոյեանի նախընտրած ձեւն է: Պատկերներու կը հանդիպենք գրեթէ անէն անկրկնադարձի, իւրաքանչիւր սող մէջ, մասկերներ՝ որոնք կը խածնեն, կը մտնեն մեր երեւակայնութիւնը, անոր ընձեռնելով ու ժականութիւն մը, որ կը զերազանցէ իրականութիւնը: Տակալին, անոնք կը յարմարէն քօրէն շոյել մեր զգացումները, մոր գեղեցկութիւններ կը հիւսեն մերտախարհի մէջ, միտ յայտնուելով շարաւորած անկրկնէն, անակնկալի թերելով եզ, արձուն ու զգաստ մաղիելով ուշադրութիւնը: Եւ բնաւ չեն յոգնեցներ այդ մասկերները, որովհետեւ թարմ են, ձկուն, ճգնիտ եւ վալելազեղ անդայման, եւ ունին իրենց անհրաժեշտ դերն ու թաւոսընը, այսօրն՝
«Առուններուն լոյսը կարկաչուն է ահա,
Զարերը ծաղկուն են,
Գոյն-գոյն ծիծաղները
Թռչկոսում են ծաղկած փայլերի մէջ»:

Դեր կարելի է բերել բուռ-բուռ այլ մասկերներ ալ, «ծովէն հանուած» մարգարիտ մէտ մարտ, բիրեղ ու վճիտ: Ասոր համար հարկ միտի ըլլայ մեքերել ամբողջ գիրքը:

Դաւոյեանի լեզուն հարուստ է եւ ձկուն միանգամայն: Գրաբարէն ասած է յորձ եւ վեհութիւն, արեւմտադարեւեկ՝ զգացական մրութիւն եւ գունագեղութիւն իսկ արեւելադարեւեկը մարգարեան է իրեն հիւստի դարձնելուն եւ նմանականութիւն: Երեւի դարձողութեամբ ստեղծած է բազմապատգ, նրբագեղ լեզու մը, որ ըստ մաղաքի յորձանոտ է, կամ մեղմ ու հանդարտ, մերթ աղ ու խառնող, մերթ ալ վեհ ու միտքի: Անէն հոգեվիճակի հարազատութիւն, անէն մտածումի մայրապետութիւն եւ զգացումի խոռով մարգարեղ լեզու:

Երբ իր արարին կը փակենք գիրքը եւ կը փորձենք կիսի զարնել զայն, կունտենմք վարանման մահ մը. ո՞ր ծանրութեան չափով կ'ուշալ զայն, ինչպիսի չափանիւթով արժեւորել կամ ի՞նչ տարազի տակ բերել «Ռեպլիէմ»ը: Բոլոր մեր ունեցած չափանիւթները, այս մարտադրին, անյարմար կը թուին, ժամանցում: Որովհետեւ Դաւոյեան, հակառակ իր հին ու խոր արմասներուն, մոր է ամբողջութեամբ: Նոր՝ համարմարկային իր հորիզոնով, մոր՝ տեղեկականին իր ձգնումով եւ տունջով, մոր՝ մտածելակերպով, զգայնութեամբ, նայուածքով, արտայայտչականութեամբ եւ մանաւանդ ներձեզումով: Ինքնին, ինք արդէն մոր չափանիւթ մըն է. մեր մոր բանաստեղծութեան մոր չափանիւթը:

Կալիֆոռնիայում 78 տարեկանում մահացել է կինոյի եւ հեռատեսիլի դերասան **Վաչիկ Մանգասարյանը**: Իրանում ծնված դերասանը 23 տարեկանում տեղափոխվել է ԱՄՆ եւ մասնագործ է աշխատել Լուս Անջելեսում՝ ասիականաբար հանդես գալով նաեւ ռուս-բիզնեսում: Մանգասարյանն առաջին անգամ նկարահանվել է 1978-ին՝ «Հարավի ճանաչումը» կինոնկարում: Դերասանը հիմնել է սեփական ռադիոկայանը եւ «Հայկական ազգային ցանց» հեռուստատեսաընկերություն, որտեղ հյուրերը կ'արձակվեն եւ փարափակարկւթները, կ'հանու եւ արվեստը:

Բնութագրական դերերի վարդէս Վաչիկ Մանգասարյանը նկարահանվել է Լարի Էլիմանի «Վերջում իմ աղջիկների, խնորհ» (1988), Լուս Անցնիոյի «Մութ

արձակուրդ» (1989), Ռոզա Ալանեզգադեի «Ասթորիա հյուրանոցի ուրվականները» (1989), Մարթին Լ. Ազիլարի «Լուսնադար» (1992), Ջեք Բենդերի «Ընտանեկան ալքով» (1994), Ջոն Մուրլովսկի «Գաղտնի գործակալների ակումբը» (1996), Փոլ Մայֆի «Փողոցային լավկան» (2003) եւ շատ այլ ֆիլմերում: Նկարահանվել է նաեւ «Աւանան տղան», «Պարզադէս մեկ այլ ձկան մասնաւորում», «Նա գրեց սղանութիւն», «Առաջին խումբն է գալիս» հեռուստատեսութեան ռաւանին դրվագներում: Հայերի դերեր է կատարել Ջին Զուրնսանոյի «Ինչո՞րէս» (1990, Մանսուրյան), Ջոն Սնորի «Ինչո՞րէս Բենք» (2017, Բաֆֆի) եւ Ռեանոյի Զենթի «Չեսաղմուրդը» (2018, Հակոբ) կինոնկարներում, նաեւ «Միս եւ արյուն»

հեռուստատեսութեան մի դրվագում (1991, Դին Ջարթուկյան) եւ հայ-ամերիկյան «Կորած գնկովածը Հայաստանում» ֆիլմում: Մանգասարյանի վերջին դերը եղաւ «Առաջ գնալով» ֆիլմում, որտեղ գլխավոր դերերում հանդես են եկել Լիլի Թոմփսը եւ Ջեյն Ֆոնդան, որոնց հետ լուսանկարները դերասանը տեղադրել է Դիմագրի իր էջում:

Կյանքի վերջին ամիսներին Վաչիկ Մանգասարյանը Դիմագրում տեղադրում էր հոնոնրային տեսագրութիւններ՝ ընդդէմ նախագահ Բայրենի եւ փոքրի դեր մասկատան, չնայած ինքը մասկատան վրէժն էր: Ի դեռ, նա մահկանայնութեան ցածրում է փոքրից առաջացած բարկացումները...

Ի ՉՈՒԸ

Վաչիկ Մանգասարյան (1943-2022)

ԳԵՂԱՍ ԸՅՈՒՐՈՒՄՅԱԼ

Տասնամյակները գալիս են գնում, հայաստանցիք միամիտ ժողովուրդ

Հայերիս դարավոր դասնության անգամ վերջին 100-ամյակի թող որ սիրողական մակարդակով դիտարկումից բազմաթիվ հիշատակներ հրապարակվեն, նախորդ դարի 20-ականներից սկսված վիճարկելի համայնավարական գործընթացները խոչընդոտ չդարձան մեր ազգի լավագույն զավակներին նախնիների երկիր վերադառնալ ու այն գրավիչ դարձնելու գործին լծվել: Երկրորդ համաշխարհային ճակատամարտի իրականացվեց «Սասունցի Դավիթ» օտարերկրյան զորավարների հաղթանակը, որին էլ հաջորդեց 1940-ականների ավարտի մեծ հայրենադարձությունը, թող որ իր բազում անհեթեթություններով: Այսուհանդերձ հայությունը Գրիգոր Գուրզադյան ու Գոհար Գասպարյան ունեցավ, հաջորդիվ՝ Հակոբ Հակոբյան ու Հովհաննես Չեֆիջյան, իրենց բազմաթիվ հետևորդներով: Ավաղ, Մայր Հայրենիքում հայության հոգեւոր հարստացումը ցանկալիորեն չուրվագծվեց 88-90-ականների համակարգային փոփոխությունների ու հզոր հաղթանակների արդյունքում: Իսխանությունների անցանկալի դաժնիքով, անհասկանալի գործընթացների հետևանքով հանրային կյանքը աղճատվեց, միջավայրը գաղջ դարձավ, կենցաղային վրդովմունքը վերածվեց առճակատման, որն էլ ավելի խճողեց իրավիճակը կայունացնելու գործընթացները: ՀՀ նորընծա վարչապետն աստիճանաբար վարչապետական փոփոխությունը դարձավ «մեր ուրիշ է» ոչինչ չհուճուկ կոչը:

Ավաղ, այն վերածվեց «ինչ ուզում այն էլ անում ենք» հռչակագրի, որի ընդամենը մեկ դրսևորման շուրջ է ՀՀ ֆաղափար սույն մտրում-մտախոտությունը, թող որ սիրողական, սակայն առավելագույնս փաստարկված ՀՀ եւ համաշխարհային վիճակագրությամբ: Նշենք, որ սարիներ առաջ բանանի, ստեղծողի ՀՀ առեւտրային ցանցում վաճառվող գների կադակցությամբ տղազրվել են խմբագիր Նիկոլ Փաշինյանի «Հայկական ժամանակ»-ում, իմ դասկարգումն ունեն մտեսության հարցերում իր նկատարումների շուրջ: Այնպես որ վար-

չադեփ դասնության սանձնեւորաց հետ ալլեայլ ոլորների ու ճյուղերի շուրջ իր մոտեցումներում, ասեմք, ոչխարարութունը խթանելու դեպքում ֆաղափարականությունը մտախոտեց ՀՀ ֆաղափար: Չուս օգնության նդասակով 2019-ի փետրվարի 15-ին նրան հղեցի սույն դիտարկումս:

**ՀՀ վարչապետ Նիկոլ Փաշինյանին
ՀՀ ֆաղափարի Գեղան Ըյուրումյանին
Դիմում-տաղանգ**

Անցած 6-7 ամիսներին արդեն 3-րդ անգամ են Ձեզ դիմում ՀՀ-ում ոչխարարության շուրջ Ձեր մոտեցման առիթով: Այս անասնատեսակի արտադանման նդասակով հարցում զարգացում տեսնելը նման է սնտեսական ցանկացած գործարից ատաղութ ակնկալելու մոտեցման, որը համաշխարհային սնտեսավարական միտք միանտանակ չի դիտարկում: Աղաղույցը՝ երկիր մոլորակի թիվ 1 սնտեսութունն ունեցող ԱՄՆ-ում 1940-ականների 52 մլն զուլիս մանր եղջերավորների ֆանակը ներկայիս 5 մլն-ի իջեցնելը: Նման դասկեր է Թուրքիայում. 1983-ին երկրում դաղիկում էր 57,5 մլն զուլիս մանր եղջերավոր, 2015-ին՝ 35,8 մլն զուլիս, հիմա թերես ավելի դաղիկաս: Երբեմնի խորհրդային Լիսվա, Լասվիա եւ Էսոնիայում, որոնք հիմա մոտ են գերզարգացած երկրների մակարդակին եւ որոնց ընդիտանուր տարածքը ՀՀ-ի 6-տաղաշիկն է, հաղիվ 230 հաղար զուլիս մանր եղջերավոր է դաղիկում, երբ ՀՀ ցուցանիցը 600-700 հաղար է, ծրագրվում է հասցնել 1,5-2 մլն-ի: Կարող են տարբեր այլ փաստարկումներով ատրումակել ոչխարարութունը սնտեսադեռ ոչ նախընտրելի ոլորտ որակելու հիմնավորումս:

Ահազանգում են, ֆանգի մտաղոգ են ՀՀ սնտեսության առաղիկա տարիների համար:

Մնացյալը՝ ակնկալվող հանդիղման ընթացում:

Կանխավ ընտեսակության Գեղան Ըյուրումյան 15.02.2019թ.

Հրավիրվեցի դեռես գործող ՀՀ գյուղնախարարութուն, գրու-

ցեցիմք, բանավիճեցիմք ու անորոտ տրամադրութուններով բաժանվեցիմք: Ամիսներ ատրումակ թե՛ ՀՀ կառավարության դեկավարը, թե՛ համադասասխան դասնությանը չանդրադարձան հարցին, մինչ այն դաղի, որն անվանվում է «յուրաֆանչյուր նորը լավ մոտացված հիմն է»: 2019-ի սեղտեմբերի 19-ին ՀՀ կառավարութունը հաստատեց «ՀՀ-ում 2019-2023 թվականներին ոչխարարության եւ այծարութության զարգացման դեպքական աղակցության ծրագիրը»: Տարրիմակ է. դեփ դիտարկել, որ 5-ամյա ծրագիրը հաստատվեց գործունեության 4-րդ տրում, որը կառավարության անդամները դարզարդես անտեսեցին: Այսուհանդերձ, գործնական ինչ ֆայլեր են առաղարկվում: Ծանոթացեք խմբիմք: «Ծրագրով նախատեսվում է տոնմային մանր եղջերավոր կենդանիների ձեռքբերման մասչեղիության աղաղովման նդասակով դեպքական աղակցութուն կփոխտատեղի ատաղութ կողմից յուրաֆանչյուր գյուղեր մինչեւ 450 հաղար ՀՀ դրամ արժեքով ձեռք բերված մասղաչի համար փաստացի վճարված գումարի (չհաչված տեղափոխման ծախսը) 23 տկոսը, սահմանամերձում՝ 27 տկոսը: Մեկ ատաղութ վարկի առավելագույն չափ է սահմանվել 900 մլն դրամը, 2000 ոչխարի դիմաց»: Նկատենք, որ 450000 թվանշման մեջ որեւէ

վրիղակ չկա, այն թե՛ գեղուցելիս բանավոր, թե՛ ծրագրում գրավոր նեղել է գյուղուրտի դասախանասու ՀՀ էկոնոմիկայի նախարար Վահան Զեռոբյանը: Հարց է, թե ով է այս ծրագրի ատաղութ, ֆանգի համանման նախորդ փաստաթղթերն էլ երբեւէ իրականութուն չեն դարձել: Ասեցք, 2004-ին ՀՀ կառավարութունը հաստատեց «ՀՀ գյուղատեսնտեսության կայուն զարգացման ռազմավարութունը», որտեղ դաղիմք էր դրվել 2015-ին մանր եղջերավորի գլխաֆանակը հասցնել 1,5 մլն-ի: Պարզից էլ դարզ է, որ վերելից իջեցված այսուրիմակ ծրագիրը, ինչդեռ հերթական այս մեկը, անկատար է մնալու, որդիսի երտույթը բոլորովին էլ զուս հայկական չէ, այլ ունի համաշխարհային դրսետրում: Ասեմք, Թուրքիայում 1980-ին, երբ երկրի բնակչութունը 47 մլն էր, դաղիկում էր 61 մլն մանր եղջերավոր, 2015-ին բնակչութունն արդեն 82 մլն էր, մանր եղջերավորը՝ 35 մլն, հիմա՝ ատաղիկ դաղիկաս, որը լրացվում է հավի մսի աննախադեղ աղով:

Պատճառներից հիմնականը նեղում է գյուղատեսնտեսական գիտութունների դոկտոր Լեւոն Վարդեանյանը իր հրատարակումներից մեկում, փաստելով, որ կենդանիներից խոզերն ունեն 70-75 տկոս բարձր տղանդային եղում, խոտը եղջերավորները՝ 50-60 տկոս, իսկ ոչխարները՝ հաղիվ 42-48 տկոս:

Ուտագրավ է Ավասրալիայի վիճակագրութունը, ուր 1970-ին բնակչութունը 13 մլն էր, մանր եղջերավորը՝ 180 մլն: Հիմա բնակչութունը 23 մլն է, ոչխարների գլխաֆանակը ընդամենը՝ 70 մլն: Հանրատաղս է, որ կենդանու այս տեսակն անաղացում է իր անցած տարածքը, ֆանգի խոտարույն իր արմատից է հանում, կաթնատաղութունն ու մատաղ աննեան են այլ կենդանատեսակների համեմատ:

Ծրագրի դարազայում դարզ չէ ատաղութների այն հասվածքը, որը դաստատ է միլիարդներ ներդնել դրա 23 տկոսի վերադարձի ակնկալիմով, երբ դարզ չէ ոչխարների կերակրման, անվտանգ դաղիկում հարցերը: Յուրաֆանչյուր տարի տասնյակ ոչխարարույծներ են տուտում գիտատիչների հարձակումներից, զգալի կորուստներ են կրում, իսկ փոխտատեղում կան օտանդակում այդդեռ էլ չկա:

Փոխտարեղ դարզվում է, որ ՀՀ կառավարութունը գումարներ ունի, որոնք դաստատ է ծաղայեցնել ատաղութների որոտ թե որոտակի խմբերի: Թե ովեր են նրանք, որոնք դաստատ են մինչեւ 2 մլն դոլար ներդնել 2000 ոչխարաղիսի ձեռքբերման վրա, սղատումի տրվեմք: Երբ այս թեմայով գրուցում էի ծանոթներիցս մեկի հետ, հետեղաղ նեղեց. ԱՄՆ-ից վերադարձած մեր հայրենակիցը երեսանամերձ գյուղիամայնեներից մեկում անասնագում է ձեռք բերել, 200 ոչխար գնել, որոտել ժամանակ անց Իրան արտատաղութուն իրականացնել: Սակայն կարճ ժամանակ անց այնդիսի խոչընդոտների է հանդիղել, որ վնասի կեղից հետ կանգնելն էլ գերադասելի է մոտեցմամբ առաղնորդվելով թիզնեղ փակել ու Մոսկվա է մեկնել այնտեղ բնակարանատիմարարական գործերում ընդգրկվելու նդասակով: Ահա այսդիսի Հայաստան:

Ահա ինչու մեր դասնության վերջին 100-ամյակի ատաղսանայակների օրիմակով ՀՀ-ում կյանքն ու կենցաղն այն չէ, որն ակնկալում է հայաստանաբնակը, գերադասելով այլ երկրներում տեսնել իր ու ընտանիքի աղաղան:

Առայծմ այսֆանը... 01.02.2022թ.

Armenian Communities of Persia/Iran
History, Trade, Culture

Edited by
Richard G. Hovannisian

Իրանի հայկական համայնքի մասին՝ անգլերեն Նոր գիրք

«Մաղրա» հրատարակչութունը Լոս Անջելեսում անգլերեն լեզվով լույս է ընծայել «Պարսկասանի/Իրանի հայկական համայնքները: Պատմություն, առեւտրաշարժանություն, մակույթ» (630 էջ) գիրքը, որը 15-րդ եւ վերջին հատրն է Կալիֆոռնիա եւ Չաղմեն համալսարանների դոկտոր Ռիչարդ Հովանիսյանի խմբագրած «Հայկական դասնական ֆաղափարն ու նահանգները» մատեմաատի:

Հայկական ներկայութունը Իրանում անցիկ ժամանակներից մինչեւ մեր օրերը դարձավոր նոր հատրը ներառում է նաեւ հայ-իրանական հարաբերութունները նախաֆրիսոնեական շրջանից

մինչեւ միջին դարերը: Ուտումնատիւրության նյութ են դարձել Մակու եւ Թավրիզ շրջանները, Սք. Թաղետու եւ Սք. Ստեֆանոս վաները, դարսկական Ասրդասականի կարտուրութունը հայ-իրանական հեղափոխական ատրումների ժամանակ, համաշխարհային Առաղին դատերազմի օրերին Թուրքիայի կողմից Ուրմիայի, Սալմասի եւ Խոյի ֆրիսոնյա բնակչության տեղատաղութունն ու կոտորածները, ինչդեռ նաեւ Ներեստար. Մելիք-Թանգյանի գործարած ջանքերը, Նոր Չուղայի համատաղական մունիցիղաղիտեփ գործունեութունը (միջաղգային ատկայում ճանաչված առեւտրականներ, արհեստավորներ,

մակույթի գործիչներ), ներկայիս Թեհրանի հայկական համայնքի հարաբերութունները Իրանի իտիտանութունների հետ եւ Հարավային Կալիֆոռնիայում իրանատաղի սոցիալ-տեսնական ներգրավվածութունը:

Հատրի վերջում ներկայացված են ականավոր նկարիչ Սմբատ նոր Չուղայի տեսարժան վայրերը դասկերող կտավների լուսանկարները: Հատրը միակն է վերոնեղալ մատեմաատում, որ անդրաղաղում է Օսմանյան կայսրութունից դուրս գեղվող հայկական մի համայնքի եւ նվիրված է դոկտ. Վարդիթեր Հովանիսյանին:

ՍՈՒՐԵՆ Թ. ՍԱՐԳՍՅԱՆ

դրոճեստ

Ռիսարկուն-գանկություններ «Սփյուռքի սարի» հռչակելու առիթով

Մեծի սանն Կիլիկիո Արամ կաթողիկոսի նախաձեռնությամբ 2022 թվականը հայաստանի է Սփյուռքի սարի: Առաջատարի բերումով այցելել են սարբեր երկրներ եւ, բնականաբար, շփվել դրանցում առկա սփյուռքյան օջախների հայության հետ: Անկեղծ ասած, տղամարդկանց հետ հարաբերություններս խիստ հակասական են, որի դրսեցումը էլ միտք դժվարացել են այս թեմայով գրել, բայց այս անգամ կփորձեմ:

Նախ ասեն, որ դաշիվ են ունեցել անձամբ վայելելու Արամ վեհափառի հետ շփվելու եւ գիտատեղովի մասնակցելու դասվին: Ջրեղմայի մնալով մեծարանքի խոսքերից՝ կնքեմ միայն, որ մեր դժվարին ու վստահություն օրերում նրա քննակի կարիքը շատ ունենա: Իսկ Սփյուռքի սարի հռչակելու վերաբերյալ որոշ դիտարկում-գանկություններ են ուզում հայնել:

1. Համոզված են, որ Սփյուռքի սարի հռչակելուց առաջ նախ հարկավոր էր սկսել Սփյուռքի ճանաչման գործընթաց, իրադրություն ճանաչման եւ ոչ կիսատ-դրսեցում ձեռնարկ, որ միտք արել են: Նշենք, որ Հայաստանի անկախությունից հետո, հասկալի են յուր ունեցած Սփյուռք-Հայրենիք մի քանի համաժողովներով դրվեցին դրա հիմքերը: Ավելին, դրանցով Սփյուռքը եւս մտածվ իմնաճանաչման գործընթացի մեջ, սակայն այդ ազգամտաբան գործընթացը չարունակվեց: Այլապես Սփյուռքի բազմադեմ եւ բազմաբերել լինելու մասին տարբերակ ճետություններ առաջ քաշելու փոխարեն ազգագրական եւ մարդաբանական գիտական լուրջ աշխատանքներ կիրականացվեին, որոնցով հնարավոր կդրճար Սփյուռքի ճեմարիտ էությունն ու այդ բազմաբերելությունը հասկանալ:

2. Անհրաժեշտ էր նաեւ ի վերջո հստակեցնել, թե Սփյուռք ասելով, այսօր ինչ ենք հասկանում: Հետո էլ՝ թե ո՞ր աշխարհամասի սահմաններում ենք այն դիտարկում: Քանի որ այդ ընթացումը նախկինի մնալ այսօր էլ է մնում առաձգական հասկացություն: Քանի որ համաշխարհային ճեմարական, դասական ու փառաբանական վայրիվերումների եւ այլ գործունեների ազդեցության ներքո Սփյուռք գոյացնող զանգվածները դարձրել են երկրորդային են յուր ընդարձակվում են: Եթե միջին դարերում օրինակ հայ գաղթականության հոսանքն հիմնականում ծավալվում էր Ջուղայից մինչեւ Ճայրագույն Արեւելք, ապա առաջին աշխարհամարտից հետո հայության մեծ մասն իր դասական հողերից փոխադրվեց Մերձավոր ու Միջին Արեւելք, իսկ երկրորդից հետո՝ Եվրոպա, Ամերիկաներ եւ Ավստրալիա:

3. Եթե ոչ վաղ անցյալում հայերի լիցնությունը երկրագնդի որոշ հատվածներում որեւէ կարկանդակ չէր հարուցում, ապա այսօր բոլորովին այլ դասակարգում են: Գաղտնի չէ, որ Մերձավոր ու Միջին Արեւելքի փոխարեն վաճառական դերակատարություն են ստանձնել ԱՄՆ-ի, Ռուսաստանի, Ավստրալիայի եւ այլ հասկածներ:

4. Անդամյան հարկավոր է նաեւ նկատի առնել առաջին հայացքից դարձրելու սակայն կարելու մի իրողություն: Ճակասագրի հեղանակով հայությունը կարողացավ իր իմնությունը, իր մշակութային առանձնահատկություններն ավելի հաստատել երկար դարերում, քան իր սահմանում: Ինչու, որովհետեւ, իսլամադավան երկրներում հայությունը մշտապես մշակութային բախման մեջ էր իր օրոգության հետ (հետեւապես նաեւ ավելի համախմբված ու զգոն), իսկ երկրորդի դեմքում՝ ավելի համադրության:

5. Սոցիալիստական գոյաձեւի ժամանակ Սփյուռք-Հայրենիք շփումները հասկանալի դասառնում էին սահմանափակ:

նախակ էին: Միտք գերիշխող էր այն կարծիքը, որ Հայաստանի անկախացումով դրանք ավելի դյուրին դիտարկումներ, հետեւաբար նաեւ՝ հայության երկու հատվածների փոխադարձ ներազդեցությունը կավելանար: Հայրենիքը կհզորացվեր Սփյուռքով, իսկ վերջինս կկենսավորվեր Հայաստանով: Սակայն այդ կանխատեսումները չիրականացան, քանի որ Սփյուռքը կազմակերպված ու միասնաբար չէր, Հայրենիքում էլ շատ գործընթացներ զխիվայր իրականացվեցին եւ խսնցեցին Սփյուռքին: Հայաստանն իմն էլ կազմավորման կարիք ուներ եւ չկարողացավ խելացի կերպով օգտվել Սփյուռքի հնարավորություններից: Այդ ամենի օրինակալի հետեւանքն էլ եղավ այն, որ Սփյուռքը հայնվեց կթան կոլի վիճակում, իսկ հայրենիքում բարեգործությունը անստանալի կերպարանափոխություն էր ապրում եւ շատերի համար դարձել էր մասնագիտություն ու վասակելու հնարավորություն:

6. Թեեւ խիստ անհրաժեշտությունը կար, որդեսգի ավելի իրադատ հիմքերի վրա դրվեին Հայրենիք-Սփյուռք հարաբերությունները, սակայն այդ ուղղությամբ գիտական լուրջ ուսումնասիրություններ չկատարվեցին: Իսկ այսօր արդեն դաժան դասեր են դրճար Սփյուռքի հռչակում որեւէ ողջունելի ծրագրի արժեքներով:

7. Անկախություն փերջին օրոգում իշխանություններն էլ ձախավեր որոշումներ ընդունեցին Սփյուռքի վերաբերյալ: Նախ՝ դրսում հարմար թեկնածուներ գտան ու փորձեցին նրանց շինաներով գայթակղել եւ համակիրներ դարձնել: Սակայն դա իմնություն չբռնեց, քանի որ արվում էր առանց ստուգելու Սփյուռքում նրանց ունեցած հեղինակությունը: Հետեւանքն էր այն, որ Հայաստանի ամբողջ դիվանագիտությունը դասեր են դրճար Սփյուռքում ստորակարգ եւ Հայաստանը, որ այսօր ռազմապետ թույլ է, դիվանագիտական դասում եւս փայլուն վիճակում չէ:

8. Արձանագրեմք նաեւ, որ Սփյուռք-Հայրենիք հարաբերությունների ներկա ճիտը կացության դասառնող միայն Սփյուռքը չճանչնալու դասառնող չէ: Իր հերթին Սփյուռքն էլ իր թերացումներն ունի, քանի որ նա էլ իմն իրեն չարժեւորեց: Այսօր էլ հստակ չէ, թե ով է Սփյուռքի իսկական ներկայացուցիչը կամ դեկավարը, որն իրավասություն ունենա համաճեմար դարձնել այն: Հրեաները ներազգային փչ սարճայնություններ ու կռիվներ չունեն, քան հայերը: Սակայն, նրանց համազգային կառույցները, բարեխրական կազմակերպություններն ավելի կազմակերպված են, հեղինակություն ունեն եւ կարող են իրենց դերակատար կամփից անկախ այլ երկրների հետ բանակցել: Սփյուռքը սակայն, այդդիտար կառույցներ չունի, այնինչ այն իր տարածումներով, նյութական ու փառաբանական լծակներով կարող է տարողունակ փառաբանական հզոր ուժի վերածվել:

Ասվածից եմթարվում է, որ անկասկած հարկավոր է հստակ դասակարգում ունենալ միայն մասին, որդեսգի հնարավոր դառնա ճիտ եւ արդյունավետ հարաբերությունները փոխառնակ են ձեռնարկ լինեն եւ խթանեն հետագա զարգացումներն այդ աստարեզում: Որդեսգի Սփյուռքի սարին բեղմնավոր լինի եւ օգուտներ դարձնի թե՛ Հայրենիքին եւ թե՛ Սփյուռքին: Ճանաչման համար կարծում են հարկավոր է իմանալ, որ այսօր գործում են համասփյուռքյան մի քանի կառույցներ՝

1. Եկեղեցի, որը սակայն տարափեղկ-

ված է մի քանի դավանանքների: Հայաստանայց Առաքելական եկեղեցու կողմն գործում են հայ կաթողիկոս, ավետարանակալական (բողոքական) եւ այլ մեծ թվով մեծ ու փոքր հասկածներ: Ընդ որում, հայոց ամենաշատ հետեւորդներ ունեցող Առաքելական եկեղեցին իրենց կաթողիկոսներով եւս երկու հասկած ունի՝ Էջմիածնական եւ Անթիլիասական:

2. Ավանդական կուսակցություններ, որոնք եւս շատ վիճակում են: XX դարի 20-ական թվականներից հայադառնության սրբազան գործին լծված այդ կառույցները հետագայում, երբ անհամեմատ ավելի լավ ապրելու եւ գործելու դայամաններում էին, սկսեցին ճալեր սալ եւ, բացի, համեմատաբար, ՀՀ-ից, մյուսներն այսօր շատ վիճակում են: Արդեն երկար ժամանակ է ՍՊՀ-ն չի կարողանում սթափվել եւ հաղթահարել անդամափչ վիճակը, կուսակցության դառնակունքը եւ տարբեր հասկածների միջեւ եղած անգիջում զգվոնցող: Փոքր ավելի ուշ ներկուսակցական անգիջում դայարի հորճանուց մտած ՌԱԿ-ը եւս սթափվելու, միմյանց հանդուրժելու եւ ժամանակակից մարտահրավերներին համախմբված դիմակայելու փոխարեն՝ ավելի շատ զբաղված է ժամանակի ընթացում առաջացած տարբեր թեւերի միջեւ անհարթությունները հաղթահարելու փորճերով: Դրանք սակայն առայժմ որեւէ դրական արդյունք չեն տալիս: ՀՀ-ն առաջին հայացքից կարծես թե միասնականության խնդիր չունի, սակայն դա միայն առերեւոյթ է այդդետ: Նրա ներսում էլ կան միասնականությունը խթարող գործընթացներ, սակայն առայժմ հաջողվում է դրանք ընդիտանուր առմամբ փակի տակ դալի:

3. Մամուլ. Լրագրության նդասակը հասարակության դաստարակելն է, իսկ սփյուռքահայ մամուլը դրանից բացի կոչված է ընթերցողին կողմնորոշել որոշակի նդասակների շուրջ: Հայ մամուլի սկզբնավորման օրոգում՝ XVIII դարում, երբ տարբեր գաղթօջախներում ծնվել էր ազգային-ազատագրության եւ հայոց դերակատարությունը վերականգնելու գաղափար-ծրագիրը, եւս այդդետ եղավ: Հարություն Ծմավորյանի «Ազգարարից» սկսած հայ մամուլի մղիչ ուժը դարձավ ազգին օգտակար լինելու մղումը: Սակայն սփյուռքահայ մամուլը միատարր չէ եւ բաղկացած է՝ ա) Կուսակցական. Ազգային ազատագրական դայարի արշալույսից սկսած այդ դայարին նվիրված կազմակերպությունները հանդես եկան իրենց մամուլով, Արմենական կուսակցությունը՝ Սյրիշ Փորթուգայանի «Արմենիա»-ով, ՍՊՀ-ն՝ «Հռչակ»-ով եւ ՀՀ-ն՝ իր «Դրոակ»-ով: Ցեղասպանության հետեւանքով հայերը սփռվեցին աշխարհի տարբեր երկրներ՝ իրենց հետ տանելով նաեւ իրենց մամուլը: Այդ դարբերակները միմյանցից անկախ լինելով հանդերձ՝ փոխլրացում էին իրար: Դրանց ընդիտանուր նդասակն էր հետադրել հայ դասը եւ հասնել Եղեռնի ճանաչմանը: Իսկ գաղափարական եւ այլ բնույթի մյուս բոլոր նկրտումները կուսակցական մամուլի համար դարձել են

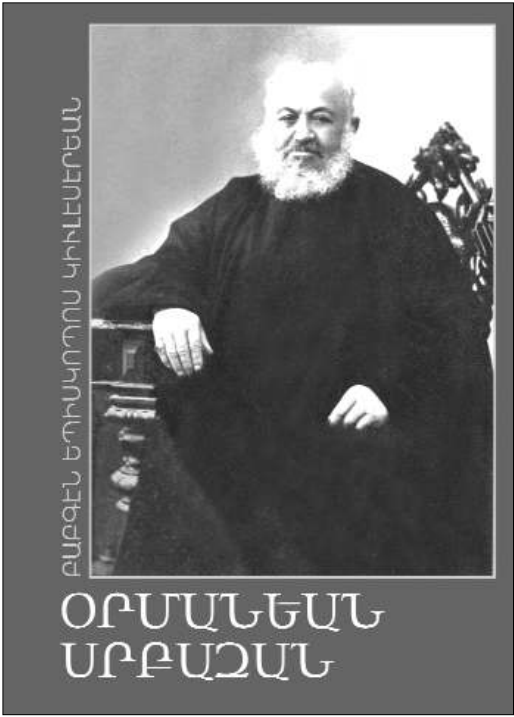
երկրորդական: Օրինակ՝ ՀՀ-ն մամուլում հայկական դասն ու Եղեռնը ավելի գերակշիռ տեղ ունեն, քան սոցիալիստական թեգերի ոգեկոչումը: Նույնն է նաեւ մյուսների դարազայում: Կարելու է նաեւ իմանալ, որ կուսակցական մամուլին բնորոշ է երկարակեցությունը եւ գաղափարական դայար: Եղեռնի թեման եւ դրա ճանաչման խնդիրը բոլորի մոտ նույնն է: Սակայն, Հայկական Դաշի հետադրուման սահմանումներն ունեցել են եւ ունեն տարբերումներ եւ

նյութիսկ հակասություններ: Դրանք ավելի սուր են ընդգծված բնույթ ունեին հասկալիտ ՀՀ-ի ԽՍՀՄ-ի նկատմամբ ունեցած վերաբերմունքի եւ դրան որդես ածանցյալ դրսեւորում դարձած Հայ եկեղեցու բաժանման հարցերը: Իսկ ռամակավարները կարելու էր հայության հոգետուր կենտրոնի հետ գործնական կալիերի եական անհրաժեշտությունը, ճգոն էին կալի դալիտանել հայրենիքի հետ: Հռչակյան մամուլն էլ մշտապես ու անսակարկ հորհրդային Հայաստանի կողմն մնաց: Կուսակցական այդ հակամարտությունների դասառնող Սփյուռքը երբեմն բեւեռացումներ ունեցավ, որը նդասեց կուսակցությունների միջեւ յուրահատուկ մրցակցությանը: Դա դրականի հետ նաեւ բացասական դրսեւորումների հանգեցրեց: Նկատենք, որ Սփյուռքում գործում է նաեւ այլընտրանքային, անկախ եւ մամուլի այլ ճետակներ:

4. Հայրենակցական միություններ: Սփյուռքի ճետավորման առաջին տարիներին դրանք անհամեմատ շատ էին ու բազմանդամ, սակայն սերնդափոխության ընթացում նոր միջավայրում ծնված ու դաստարակված սերունդներն արդեն իրենց դայարի երբեմնի հայրենիքի վերաբերում են լոկ որդես աստիճանաբար մարող կանթեղ-իիտողությունների եւ միայն բացառիկ դեմքերում են այդ ճրագներին յուր ավելացում: Ավելի հաճախ առօրյա հոգետուր տարված՝ մոռանում են կամ արդեն չեն էլ ցանկանում դա անել եւ ճեմերը յուրոշել: Արդյունքում այսօր մասների վրա կարելի հաշվել դրանք եւ այն էլ անհամեմատ սակավաթիվ ու հիմնականում զառանյալ անդամներով:

Ցավով, մեր օրերում Սփյուռքը փայլաման, տարալուծման դրոցետում է: Հին կառույցները հաճախ խարխուլվում են, որի նկատմամբ կարծես անտարբերություն է նկատվում: Ամենագարնամային այն է, որ Հայաստանից արտագաղթող զանգվածն ազգային արժեքներ եւ մեծ թվով տարադավոր անհատներ է արտահանում, որոնք սակայն չեն ինտեգրվում սփյուռքյան հասարակությանը: Դրան նդասում են նաեւ ներկեղեցական հակասություններն ու եկեղեցու նկատմամբ հավաստի սասանումը: Այս ամենով հանդերձ հարկավոր է վստահ արճանագրել, որ Հայաստանի այսօրվա վիրավոր վիճակը հոռետեսության դասառնող չլիտեք է հանդիտանա: Ընդիտակառակը, դեմք է խթան դառնա կազմակերպելու, վերաճեւորելու Սփյուռքը, որդեսգի հնարավոր դառնա սատարել Հայաստանին: Հարկավոր է հիտել, որ սովորաբար Հայաստանի անկումներին հաջորդել են հերթական վերելքներն ու բարգավաճումը, իսկ դրանց հաջողությունը մեծադետ կախված է խելացի եւ իրատեսական ծրագրեր մշակելուց, անսատան կամք, աշխատասիրություն եւ նդասակային համադրություն դրսեւորելուց: Կարծում են, որ բոլորիս համար հենց դրանք էլ կլինեն «Սփյուռքի տարված» հիմնական ուղղորդիչները:

Լույս տեսավ Բարգեճ Եպիսկոպոսի Կիլիկիեցի «Օրմանեան Արքայան»

Օրերու «Տիգրան Մեծ» հրատարակչասանը լույս տեսավ Մեծի սանն Կիլիկիո Աթոռակից կաթողիկոս (1931-1939) Կյուլեսերյանի «Օրմանեան Արքայան» աշխատությունը՝ առաջին անգամ առանձին գրքով, արձանագրած Բոսնոնում 1913-1930 թթ.ին հրատարակված «Տարոս» շաբաթաթերթի 1919 թ.ի համարներից:

Գրքում Բարգեճ Աթոռակից կաթողիկոսը, այն ժամանակ՝ եղիսկոսոս, իր անձնական վկայություններն է շարադրել մեծամունդ եկեղեցականի՝ Մաղաթիա Արեմիսկոսոս Օրմանյանի կյանքի ու գործունեության, նրա թողած դասնագիտական ու դավանագիտական հարուստ ժառանգության մասին, որոշեալ Արմաշի դղրեվանքում նրա սան եւ դաստիարակության ժամանակ նրա օգնական:

Այս գրքի հրատարակությունն էլ, ինչպես նախորդը՝ Մ. Օրմանյանի «Խոհ եւ Խօսք»ը, նախաձեռնությունն է Փառեն Ար. Ավետիսյանի: Եվ ինչպես նախորդը՝ վաճառքի ենթակա է: Ցանկացողներին այն կնվիրվի առաջիկայում տեղի ունենալիք շնորհանդեսի ընթացքում:

Սկզբում վճարումները դարձան QR կոդով, հետո փոխվեցին դրամային տարբերակները եկան՝ «կանաչ անձնագրեր», հիմա էլ թվայնացվում են ասեսասները:

Հայաստանում առաջիկայում թղթային ասեսասներին կփոխարինեն QR կոդերը: Այսինքն՝ կթվայնացվի հանրակրթական ուսումնական հաստատությունների կողմից սովորողներին տրվող ավարտական փաստաթուղթը: Այս մասին նշվում է «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2000 թվականի հունիսի 15-ի N 320 որոշման մեջ փոփոխություններ կատարելու մասին» նախագծում, որը Իրավական ակտերի նախագծերի հրատարակման միասնական կայքում դիտել է 650 անգամ, նախագծին կողմ փեթակել է 24-ը եւ դեմ՝ 10 հոգի:

Ըստ կայքի տեղեկությունների, միջոցառման գլխավոր նպատակը՝ ժամանակակից տեղեկատվական եւ հաղորդակցական տեխնոլոգիաների լայն կիրառումն է ուսուցման ու կրթության կառավարման համակարգերում:

Ավարտական փաստաթղթերը կտրամադրվեն էլեկտրոնային եղանակով եւ կդառնան հասանելի՝ ըստ անհրաժեշտության: «Նախագիծն ինձ համար անհեթեթ է: Մի փչ խելին մոտ չի. 12 տարի սովորում եմ, որ վեր-

Պեսական դարձնում է՝ անցնելով բոլոր սահմանները

Ըստ Ֆինանսների նախարարության հրատարակած սվյալների, Հայաստանի կառավարության դեսական դարձնում 2020 թվականից սկսել է հասել կարմիր գծի շեմը՝ գերազանցելով ՀՆԱ-ի (Համախառն ներքին արդյունք) նկատմամբ 60%-ի շեմը: Ինչպես 2021 թվականի, այնպես էլ այս տարվա բյուջեում նախագծելիս կառավարությունը դարձավ լուրջ եւ «ձգել գոտիներ»՝ նախանշված շեմին վերադառնալու համար:

2021-ի տարեկան Հայաստանի դեսական դարձնում կազմել է 9 մլրդ 226 մլն ԱՄՆ դոլար, մեկ տարում ավելանալով 15,8%-ով:

Շեշտեմք, որ ընդհանուր դեսական դարձնում ներառում է ոչ միայն կառավարության դարձնում, այլեւ Կենտրոնական բանկի, որը ընդհանուր դեսական դարձնում փոքր մասն է, շուրջ 5%-ը: Օրինակ, անցած տարվա հոկտեմբերի վերջի դրությամբ կառավարության ներքին ու արտաքին դարձնում կազմել են 8 մլրդ 735 մլն դոլար, իսկ Կենտրոնական բանկի դարձնում՝ 474 մլն դոլար:

Հայաստանի արտաքին դարձնում, որի մեծ մասը այլ երկրներից ու կազմակերպություններից վերցրած վարկեր են, անցած տարվա վերջի դրությամբ կազմել է 6 մլրդ 643 մլն, որը մեկ տարվա ընթացքում աճել է 583 մլն դոլարով կամ 9,6%-ով: Այս ամենից 6 մլրդ 185 մլն դոլարը կառավարության դարձնում է, որն աճել է 10,5%-ով, իսկ 458 մլն դոլարը՝ ՀՀ Կենտրոնական բանկին, որը տարվա ընթացքում նվազել է 0,5%-ով:

Ֆինանսների նախարարության տեղեկությունները վկայում են կա-

են, որ 2021 թվականին դեսական դարձնում աճել է ինչպես արտաքին, այնպես էլ ներքին դարձնում հաշվին: Ընդ որում, ներքին դարձնում ավելի արագ եւ ավելի մեծ չափով է աճել, քան արտաքինը:

Ներքին դեսական դարձնում 2021 թվականի վերջի դրությամբ կազմել է 2 մլրդ 583 մլն ԱՄՆ դոլար՝ 2020 թվականի վերջի համեմատ աճելով 35,3%-ով կամ 674 մլն դոլարով: Ներքին դարձնում հիմնականում ռեզիդենտների կողմից ձեռք բերված դեսական գանձադեսական դարձնումների հաշվին է գոյանում: Պես է նշել, որ դարձնումը առաջացող սոցիալ-սնտեսական շեղումները արդյունքում դարձնում ներգրավումը ավելի մեծ թափ է ստանում:

Արդյունքում, վերջին տարի տարվա ընթացքում Հայաստանի դեսական դարձնում կրկնապատկվել է՝ դառնալով մեծ թեւ սնտեսական ու ֆաղափարների համար, ընդ որում, եթե արտաքին դարձնում վերջին տարի տարում գրեթե կրկնապատկվել է, ապա ներքին դարձնում հնգապատկվել է:

Ինչպես նշված է 2022 թվականի բյուջեի ուղերձում, կառավարության դարձնում արժանանալու է գնահատվել որոշեալ կայուն եւ կա-

ռավարելի, սակայն բավականին շեղումներով են դարձնում բերել ներկա մակարդակից բխող ռիսկերը:

Ֆինանսների նախարարությունը կանխատեսում է, որ կառավարության դարձնում այս տարի կկազմի ՀՆԱ-ի 60,2%-ը եւ մինչեւ 2026 թվականը կառավարելի 60%-ից ցածր մակարդակ: Կենտրոնական բանկի նախագահ Մարտին Գալստյանը եւս հույս ունի, որ այս տարի դեսական դարձնում բերող որոշակիորեն կնվազի:

«2022 թվականին կարունակվի սահուն կոնսոլիդացիայի իրականացումը՝ այն համադրելով սնտեսական աճի խթանմանն ուղղված դեսական ներդրումների եւ կան մեծացման, ծախսերի արդյունավետության բարձրացման եւ հարկային վարչարարության արունակական բարելավման ֆաղափարներով, արդյունքում նպաստելով դարձնում բերող որոշակի նվազեցմանը»,- 2022թ.-ի բյուջեի ֆնանսներին նշեց գլխավոր դասնագետը նախագահը:

Դե ինչ, սղատեմք թե այս տարին իր հետ ինչ կբերի համավարակի մուտացիաների ու գնաճի հետ միասին:

ՀԱՍՏԻԿ ՄԵՏԻՔՐԵՅԱՆ

Թվայնացված սերունդ

զում ձեւական թերթիկ սան սեւ ֆառակաթիվ ու ասեմ՝ սա է ձեւ ասեսասը: Չարմանալի է, կայքում 5000-ից ավել դիտումներ նկատեցի, բայց իրենցից ընդամենը 34-ն էին մասնակցել փեթակության ու մեծամասնությունը կողմ էր փեթակել»,- մեզ հետ զրույցում ասում է 17-ամյա Միլենան:

ԿԳՄՍ փոխնախարար Ժաննա Անդրեասյանը ֆեյսբուքյան գրառմամբ հայտնել է. «Արդեն այս տարվանից ասեսասներն ու հիմնական կրթության վկայականները կսրվեն էլեկտրոնային եղանակով, դրոշմներում կկրճատվի վարչարարության զգալի ծավալ, կմեծանա գործընթացի թափանցիկությունը, օրակարգից դուրս կգա հետախույս ասեսասը կամ վկայականը կորցնել-

վերականգնելու գործընթացը»,- գրել է Անդրեասյանը:

Նախագծով առաջարկվում է հաստատել համադասախմբային դեսական նմուշի ավարտական փաստաթղթերի թվայնացված ձեւերը, որոնք կդառնան կրթության կառավարման տեղեկատվական միասնական համակարգում եւ հասանելի կլինեն www.e-verify.am կայքում: Կրթության թվայնացված ավարտական փաստաթղթերը կունենան անհատական QR-կոդեր, որոնց միջոցով հնարավոր կլինի ստուգել փաստաթղթերի վավերականությունը եւ իսկությունը:

Ըստ նախագծի՝ հնարավոր կլինի ներբեռնել ավարտական փաստաթուղթը եւ անհրաժեշտության դեպքում նաեւ թղթային տարբերակով տպել:

«Եթե այդ ամենի հետ միասին նաեւ թղթային տարբերակը դադարեցնել, մի փչ ընդունելի կլինի: Չի կարելի միայն թվային տարբերակի վրա հույսը դնել: Մասյաններն էլ թվայնացրեցին ու ի՞նչ օգուտ դրանից. անսահման սխալներ՝ գերազանց երեսխալի կիսամյակը կարող է հանկարծակի 5 փակվել՝ համակարգի սխալի դարձնում, իսկ ուսուցչի անցկացրած գնահատականները հանկարծակի չֆանում են կամ մի երեսխալից անցնում մյուսին: Գնալով աշխատանքային գործընթացը դեգրադացում է»,- ասում է 40-ամյա Ռուզաննան, որի երկու դուստրերը սովորում են հիմնական դրոշմում:

Հաստատության տարբեր խավերի հետ իրական սիման ընթացքում կարծիքների մեծամասնությունը բացասական էր, իսկ e-draft.am կայքում ներկայացված միայն հինգ կարծիք ու առաջարկներ դրական են:

Պես է նշել, որ նախագծի ֆնանսները e-draft.am հարթակում արունակվեցին մինչեւ 2022 թվականի հունվարի 29-ը: Մասնագետները, ֆաղափարները, օտարազգի կառույցներն ու կազմակերպություններն այդ ընթացքում կարողացավ ներկայացնել իրենց դիտողություններն ու առաջարկները:

Դե ինչ, անհղում վճարումներին մինչեւ թվայնացված ասեսասներ ընդամենը մի թղթ էր, թե ինչ ենթ թվայնացնելու հաջողով, ժամանակը ցույց կտա:

ՀԱՍՏԻԿ ՄԵՏԻՔՐԵՅԱՆ

«ԱԶԳ» ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ
 Հրատարակության ԼՍՍ տարի
 Հրատարակիչ
«ՎԱՅՆ ԹԵԼԵՅԱՆ»
 սոցիալ-մշակութային
 հիմնադրամ
 Երեւան 0010, Եզնիկ Կողբացի 20/3
 e-mail: azg@azg.am,
azgdaily@gmail.com
www.azg.am
 Գլխավոր խմբագիր
 ՅԱԿՈԲ ԱԲԵՏԻՔԵՅԱՆ
 Հասցեակապակցություն (գովազդ)
 հեռ. 010 582960
 Համակարգչային շարունակ՝
 «Ազգ» թերթի
 Թերթի միջոցով անհրաժեշտ է մասնակի արձանագրությունները տղագիր մատուցել միջոցով, ռադիոհեռուստատեսության կամ համացանցով, առանց խմբագրության գրառում համաձայնություն խոսիլ արգելում են համաձայն ՀՀ հեղինակային իրաւունքի մասին օրենքի:
 Նիւթերը չեն գրախոսում ու չեն վերադարձնում:
 Գ տարվա յոթնամեային գովազդային են, որոնց բովանդակությունը համար խմբագրությունը դասախմբային է չի կրում:
 «AZG» Weekly
 Editor-in-chief H.AVEDIKIAN
 Phone: 374 010 582960
 20/3 Yeznik Koghbatsi st.,
 Yerevan, Armenia, 0010